

**MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**Ústav české literatury a knihovnictví
Český jazyk a literatura**

Zdeňka Malínková

Přírodní katastrofy v kramářských písních

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Bočková, Dr.

2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Haně Bočkové, Dr., za její odborné vedení a poskytnutí cenných rad.

Dále bych ráda poděkovala svojí rodině, která mě celou dobu podporovala a pomáhala mi nejen po finanční stránce.

Obsah

Úvod	6
1. Kramářská píseň a kramářský tisk	8
1.1. Historický vývoj kramářské písně	8
1.2. Distribuce kramářských písní	10
1.2.1. Autoři.....	10
1.2.2. Tiskaři a obchodníci	11
1.2.3. Cenzura.....	12
1.3. Forma kramářských písní	13
1.3.1. Nápěv	13
1.3.2. Obrazová složka.....	14
1.4. Funkce kramářských písní	15
2. Druhé rozčlenění kramářských písní	16
2.1. Lyrické písně	16
2.2. Epické písně.....	18
2.3. Lyrickoepické kramářské písně	20
3. Téma přírodních katastrof.....	21
3.1. Požáry	23
3.1.1. Požár ve Velvarech	23
3.1.2. Požár v Krakově	25
3.1.3. Požár Národního divadla	28
3.1.4. Požár Okružního divadla.....	31
3.1.5. Důlní neštěstí v Březových Horách.....	33
3.2. Zemětřesení	35
3.2.1. Zemětřesení v Netálii a povodeň na Moravě	35
3.2.2. Zemětřesení v Lisabonu	37
3.2.3. Zemětřesení na Slovensku.....	40
3.2.4. Zemětřesení ve Španělsku.....	42
3.2.5. Zemětřesení v Americe	45
3.3. Povodně.....	48
3.3.1. Povodně v Bzenci, Buchlově a Velehradech.....	48
3.3.2. Povodeň u Vídně	50
3.3.3. Voda a hrozící hladomor v Polsku	53
3.3.4. Povodeň v Praze a po českém království.....	55

3.3.5.	První píseň o povodni na Berounce.....	57
3.3.6.	Druhá píseň o povodni na Beronce	59
3.3.7.	Třetí píseň o povodni na Berounce	60
3.3.8.	Povodeň na řece Sázavě.....	62
3.3.9.	Povodeň v Americe	64
3.3.10.	Voda, která zbořila Karlův most	65
3.3.11.	Povodeň v Táborském kraji	67
	Závěr.....	69
	Seznam použité literatury	71

Úvod

Kramářská píseň, i když je mnohdy považována za tzv. okrajovou literaturu, byla ve své době velmi oblíbeným žánrem především pro svoji zpravodajskou funkci a specifickou letákovou podobu. Na široké škále témat autoři kramářských písní popisovali minulé i soudobé události. Informace o událostech byly aktuální, reálné a vždy měly působit věrohodně.

Jelikož tyto písně byly určeny primárně k prodeji, bylo nutné umět přilákat posluchače, udržet jejich pozornost a zároveň je pobavit. Proto si autoři vybírali poutavé náměty, které byly doplněny o zábavné často až satirické prvky. Jelikož v písních mnohdy docházelo až k přehnanému zveličování, jsou velmi často kramářské písně připodobňovány k dnešní reklamě.

Cílem práce je prozkoumat v kramářských písních téma přírodních katastrof. Nejdříve je však třeba čtenářům objasnit a náležitě od sebe rozlišit pojmy kramářská píseň a kramářský tisk. Poněvadž poezie tohoto typu existovala několik staletí, je vhodné uvést její historický vývoj od možných předchůdců až po její zánik. Pozornost je třeba věnovat i celé distribuci, protože právě ona byla důležitou součástí existence této tvorby. Do distribučního procesu náleží nejen autoři, ale i tiskaři těchto písní, obchodníci, kteří písně prodávali na veřejném prostranství a také konzumenti tohoto zboží, tedy publikum. Významným článkem distribuce je i cenzura, jelikož ovlivňovala obsah písní a také jejich formu. Formou se budu také podrobněji zabývat, především typickým rysům, typografií, vzhledu letáčku, obrázkové složce a nápěvu. Na závěr první kapitoly práce se budu zabývat funkcemi, které kramářská píseň plnila.

V další části jsou písně rozděleny na lyrické, epické a lyrickoepické. V každé podkapitole pak zmíním témata, která byla v písních zpracována. Nutno podotknout, že témata nelze striktně rozdělit jen pod lyrické, epické nebo lyrickoepické kramářské písně. Proto si všímám spíše prvků, které v nich převažují.

V třetí části svůj okruh zájmu úžím na téma přírodních katastrof. Písně mám v každé kapitole seřazené chronologicky a mým předmětem analýzy bude datování a lokalizace děje, popis průběhu děje a míra sdělnosti (zpravodajská funkce). Zkoumat budu také úkazy, které byly předzvěstí přírodních katastrof. Nebeská znamení lidem

sesílá Bůh, aby je varoval, a proto budu pozorovat reakci okolí, když spatří něco neobvyklého na obloze. Božská znamení mohou mít různou podobu, čehož si budu v textech všímat také.

Dále se budu zajímat o to, zda se v písních objevuje ideologická a morální funkce, a jakým způsobem je vyjádřena. Ačkoliv se nejedná přímo o písně duchovní, ale spíše světské, budu v každé písni hledat náboženský motiv, zda prostupuje celým textem anebo je vyjádřen jen v závěrečném moralizování v podobě náboženské didaxe. V poslední řadě se budu zajímat o umělecké prostředky, které autoři používali. Vše zmíněné budu zkoumat na celkem 21 písních: 5 písní o požárech, 5 písní o zemětřeseních a 11 písní o povodních. Materiálu k tomuto tématu je více, než s kterým jsem pracovala, ale vzhledem k rozsahu bakalářské práce by práce byla až příliš obsáhlá. Mnou zkoumané texty jsou z monografií a z digitální knihovny kramářských tisků, přičemž nejstarší je z roku 1580 a nejmladší z roku 1906.

1. Kramářská píseň a kramářský tisk

Do vynalezení knihtisku se poezie tohoto typu šířila jen ústním podáním. Až v 16. století nabyla další podoby, a to podoby kramářského tisku. Bohuslav Beneš zdůrazňuje rozdíl mezi kramářským tiskem a kramářskou písní. Kramářský tisk je taková skladba, do níž maximálně pronikly nejrůznější tematické, stylové a formové vlivy, které nejsou typické pro samostatné kramářské autory. Patří sem nejen vliv lidových písní, ale i tvorba uměleckých básníků, zvláště z přelomu 18. a 19. století. Zatímco kramářská píseň je vlastní komerční výtvar určený k prodeji.¹

Tento typ písní se objevoval také v jiných zemích jako např. v Rusku, Polsku, Německu nebo Rakousku, od kterého se česká kramářská produkce nějak výrazně neodlišovala, přičemž nejvíce společných znaků měla s německými a rakouskými písněmi zvanými *Zeitungslied*, které byly doprovázeny prozaickým výkladem.

Název kramářská píseň se ustálil až po 2. světové válce díky badatelům Bedřichu Smetanovi a Robertu Václavkovi. Do té doby byly písně nazývány jako jarmareční, špalíčkové nebo pouťové či poutní, což bylo odvozeno ze způsobu jejich distribuce.

1.1. Historický vývoj kramářské písně

Za předchůdce kramářské písně můžeme považovat zprávy o aktuálním dění šířené posly z antického Řecka a Říma. Podobnost s kramářskou písní můžeme pozorovat ve středověkých satirách tzv. žakovské poezie, jejichž aktuálnost a pojetí skutečnosti jsou kramářským textům blízké. Chybí jim však senzacechtivost, a tím i zvýšená snaha o výdělek.² Za vznik kramářské písně v pravém slova smyslu lze tedy považovat přelom 15. a 16. století. V tomto období byl významným vynálezem knihtisk (kolem roku 1450), který umožňoval autorům šířit jejich písně mezi recipienty i ve formě tiskovin.

V prvním období (16. století – 1. polovina 17. století) je charakteristický rozvoj zpravodajsko-historických epických písní, které v pobělohorském období nabývají satirického charakteru. V této době byla kramářská tvorba zaměřena spíše na

¹ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň: příspěvek k poetice pololidové poezie*. 1.vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1970, s. 18.

² BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*. Praha: Mladá fronta, 1983, s. 10.

měšťanstvo, protože reflektovala problémy jeho světa, každodenního života a významných událostí, které ho ovlivňovaly. Oblíbeným žánrem v tomto období byly i příběhy o tureckých válkách. Charakteristickým rysem bylo také všudypřítomné moralizování.

V následujícím období (2. polovina 17. století – 1. třetina 18. století) se působnost kramářských písní stále více soustřeďuje na venkovský lid. V období třicetileté války se kramářská produkce tematicky rozrůžnila. Autoři zpívali písně o bitvách, o vraždách, o loupežích, o senzacích apod. Čím dál více se rozšiřovala témata o Božích trestech, o smrti, o zázracích a o životech světců, tedy témata náležící do sféry náboženského života. Na přelomu 17. a 18. století prudce stoupá počet kramářských písní s náboženskou tematikou, která převládá nad světskými tématy.³ Zpravodajsko-historické písně se přibližují baladám a k satirickému tónu písní se přidává dramatická děje. Asi od 20. let 18. století se objevují lyrické písně, které nesou prvky lidové poezie. Ideově zůstávají kramářské písně v oblasti protireformačního moralizování, které se postupně nahrazuje světskou argumentací.⁴

Třetí období (2. třetina 18. století – 40. léta 19. století) lze nazvat „zlatým věkem“ kramářské produkce. Ve spojitosti s reformami Marie Terezie se zvyšovala v zemi vzdělanost, a tím i touha po informacích. Forma kramářských písní se ustálila v 2. polovině 18. století a dál se už nevyvíjela. Kramářské písně se tedy charakterizovaly jako písně o senzačních námětech psány nedokonalým veršem, ve kterých nechyběla morální funkce a vstupy autora do děje svými vlastními komentáři.⁵ Písně se politizují, avšak se vznikem novin ztrácejí svou společenskou důležitost. Všechny typy existují vedle sebe v téměř jednotném proudu. Protože v 18. století bylo vydáno největší množství exemplářů, představují se především tyto písně jako prototypy kramářské tradice.⁶

Významným mezníkem nejen v kramářské produkci se stalo národní obrození. Začínající obrozenečtí básníci se inspirovali kramářskými písněmi, aby se sami přiblížili

³ BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*, s. 11.

⁴ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 36.

⁵ HAIS, František. *Vzpomínky pražského písničkáře*. Praha: Odeon, 1985, s. 8-9.

⁶ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 36.

lidovým čtenářům. V době národního obrození vznikaly vlastenecké písně, které v souladu s dobovým myšlením oslavovaly minulost, vlast i jazyk.⁷

Období od 2. poloviny 19. století do 1. poloviny 20. století je obdobím rozpadu kramářské písně a to proto, že se přestaly přizpůsobovat společenským změnám své doby. Posledním velkým tématem byla prusko-rakouská válka roku 1866. Kramářská tvorba po roce 1900 neodpovídá již původnímu pojetí a je spíše kulturní kuriozitou.⁸

1.2. Distribuce kramářských písní

Podíl na podobě textů měli nejen autoři, ale i tiskaři. Obsah textů byl ovlivněn nejdříve církevní, později císařsko-královskou cenzurou. Dalšími významnými články distribuce jsou jak samotní prodavači těchto písní, tak i obecnost, které o tyto písně mělo zájem.

1.2.1. Autoři

Kramářští autoři byli z velké části lidé, kteří se řadili mezi chudší část obyvatelstva, většinou šlo o lidi z okraje společnosti, kteří si zpěvem vydělávali na své vlastní živobytí.

Kramáři přednášeli své písně buď sami, anebo s členy své rodiny či se společníky v malých souborech⁹, přičemž ženy většinou zpívaly a muži zpěv doprovázeli hrou na strunný nástroj, nejčastěji harfu nebo housle. V pozdější době se stal velmi oblíbeným doprovodným nástrojem flašinet, který byl nakonec vystřídán harmonikou. Důležitou rekvizitou přednesu kramářských písní byla také lavička, která umožňovala nepřehlédnutelnost kramářského písničkáře v davu.

Původ a osudy potulných pěvců jsou těžko dohledatelné, jelikož většina autorů podle tradice i kvůli cenzuře psala v anonymitě. Až v 19. století se začínají objevovat texty, které jsou na konci podepsané autorem. Mezi nejpłodnější autory této doby patřil

⁷ HAIŠ, František. *Vzpomínky pražského písničkáře*, s. 10.

⁸ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 37.

⁹ SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: *Václavkova Olomouc 1961, Sborník referátů a diskusních příspěvků o kramářské písni*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství, 1961, s. 30.

Jan Kratochvíl, „zpěvák chrudimský“, Jozef Chládek, „starý zpěvák městecký“, Josef Ter z Rovenska pod Troskami a asi nejznámější pražský písničkář František Hais.¹⁰

Co se týče autorů, kteří se vedle své rozsáhlé tvorby příležitostně věnovali i písním tohoto typu, víme např. o Šimonu Lomnickém z Budče, který působil na přelomu 16. a 17. století. Významným písmákem, kronikářem a také příležitostným autorem kramářských písní byl na přelomu 18. a 19. století František Vavák. Materiál českých kramářských písní je právě po této stránce tak rozmanitý, že žádný špalíček českých kramářských písní nevyklučuje nějaký zcela neočekávaný nález.¹¹

Kramáři se za výdělkem rádi stěhovali z vesnic do měst, protože města jako Vídeň či Praha nabízela možnost širšího publika, větší poptávku po zboží, ale především se zde nacházely velké tiskárny.

1.2.2. Tiskaři a obchodníci

Jak již bylo zmíněno, kramářská píseň se šířila nejen díky zpěvu doprovázenému obrázky či hudebními nástroji, ale velkou zásluhu na produkci letákové a novinové literatury měla i její výroba, rozmnožování a pouliční prodej. Tiskaři, knihaři i dřevorytci těchto písní jsou významnou složkou distribučního procesu, protože pěvcům umožňovali, aby se jejich písním dostalo mnohem větší poptávky. Nebyli totiž jen výrobci tohoto literárního zboží, ale často byli i nakladateli, redaktory a upravovateli textů kramářských písní všeho druhu a vnášeli do tohoto rozsáhlého písňového komplexu rovněž své nejvlastnější zřetele a zájmy.¹² Robert Smetana s Bedřichem Václavkem odhadují počet tiskařů na více než 200, kteří se kramářským tiskem živili přibližně v 50 městech.¹³ Centry této produkce se stala města Hradec Králové, Chrudim, Jičín, Jihlava, Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Litomyšl, Olomouc, Pardubice a Praha. Na Slovensku se kramářská píseň tiskla nejvíce ve Skalici¹⁴ a oblíbenou byla i tiskárna v Banské Bystrici.

¹⁰ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 40.

¹¹ SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: *Václavkova Olomouc 1961*, s. 29.

¹² Tamtéž, s. 29

¹³ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*. Praha: Svoboda, 1949, s. 13.

¹⁴ VOIT, Petr. Kramářská píseň. In: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. století a počátkem 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, s. 496.

Obchodníky s kramářskými písněmi můžeme rozdělit do tří kategorií. Tou první jsou obchodníci, kteří písně prodávali pouze v obchodech, stáncích nebo ve svých bytech. Nabízeli své zboží tedy jen na určitém místě a neprovozovali přednes písní na veřejných místech pro větší obecenstvo.

Druhá kategorie zahrnuje obchodníky, kteří vytvořili tzv. podomní prodej. Oproti obchodníkům v předchozí kategorii své tištěné texty navíc i předváděli.

Do třetí a zároveň nejrozvinutější kategorie obchodníků řadíme tzv. trhovce. Ti usilovali o co největší pozornost a vyhledávali místa s širokým publikem, především jarmarky a tržiště. Distribuce těchto trhovců byla ideální, protože zahrnovala určitý typ obchodní reklamy. Trhovci předváděli písně s oslovovací strofou, která měla přilákat pozornost obecenstva. K propagaci také sloužily obrázky, které děj doprovázely.

Kramářská píseň měla největší část naslouchačů mezi prostými lidmi z chudších vrstev, kteří se na jarmarcích a tržištích pohybovali. Lidé toužili po informacích o událostech, ale i o nebezpečích, která je mohla potkat, o novinkách a vynálezech, které se ve světě objevovaly, o poměrech, ve kterých žili, zkrátka se chtěli dovídat jakékoliv noviny.

1.2.3. Cenzura

Ani kramářské tisky se nevyhnuly cenzuře. Nejprve se jednalo o cenzuru ze strany církve, tím pádem kramářská píseň mohla mít i funkci náboženské propagandy, neboť zpěváci, kteří opěvovali život a činy světců, nebyli zakazováni.

Podomní prodej a kolportáž tištěných letáků byly Dvorským dekretem 9. dubna roku 1795¹⁵ zakázány. Prodej tištěných textů byl povolen pouze ve veřejných prodejnách z toho důvodu, aby je vláda měla zcela pod kontrolou. Celkové stanovisko tohoto cenzurního zákona spočívá v tom, že vláda Františka I. se snažila o to, aby do kramářských písní pronikala jejich ideologie a ovlivňovala tím široké masy lidí.

¹⁵ Tento dekret byl upraven a vešel v platnost 15. a 16. května toho roku. Ten navíc vztahuje zákaz i na kramáře. Letákové tiskoviny jsou v něm označeny jako „špatné zboží“, jehož prodej je na veřejných prostranstvích příčinou „mnohého darebáctví a pohoršení“.

KRBEC, Miroslav. Kramářská píseň a cenzura. In: *Václavkova Olomouc 1961, Sborník referátu a diskusních příspěvků o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, s. 117.

1.3. Forma kramářských písní

Upoutat pozornost má za úkol již název kramářské písně, který má podobu anotace, jelikož ve většině písní je právě již v názvu prozrazen i obsah písně (např. *Žalostivé rozloučení dvou ženských osob, kteréžto příkázání jak božské, tak světské překročiti se opovážily, mečem na hrdle dne 11. octobris roku 1730. trestány byly; všem zlé činícím neb zlé činiti chtějícím ku příkladu v píseň na světlo uvedené. Což jedenkaždý důkladněji z písně vyrozumí*). Pod názvem bývá na titulní straně obrázek, dále údaje o tiskaři, místu a roku tisku. Datace někdy bývá uváděna jako *vydání roku tohoto*, což budí dojem aktuálního textu. Nejčastěji však bývá tisk anonymní nebo uvádí jen některý z těchto údajů. Občas se v těchto místech objevuje i zmínka o cenzuře tisku. Na druhé stránce tisku bývá někdy nahoře umístěna menší ozdůbka nebo ilustrace a pod ní, asi u polovice všech písní, bývá nápěvový údaj v stereotypní formuli „Zpívá se jako...“, „Zpívá se známou zvláštní notou“ „Dle nápěvu...“ apod. Pak následuje vlastní text písně, vysázený někdy souvisle, někdy v slokách (buď číslovaných, nebo bez čísel).¹⁶ Typografická úprava se přibližně v 60. letech 19. století přeměnila z typického formátu, tedy čtyřlístého šestnácterkového tisku, na běžnější dvoulístý osmerkový tisk¹⁷ a vzhledem k nízké prodejní ceně a rychlé výrobě byla jejich kvalita nižší než u ostatního tištěného zboží.¹⁸ Důvodem nedokonalé typografie bylo také to, že většina tiskáren nebyla dostatečně vybavena a jejich majitelé neměli finanční prostředky na jejich modernizaci.

Jednotlivé drobné tisky se vyskytovaly buď osamoceně, anebo byly svazovány do tzv. špalíčků, a v této podobě jsou dochovány dodnes.

Kramářské písně formově vychází z renesančně-barokních postupů umělecké literatury, protože také používají kontrasty mezi naturalismem a lyričností. Od konce 17. století čerpaly z kramářských písní kancionály, díky kterým se kramářské písně dostaly mezi širší lidové vrstvy.

1.3.1. Nápěv

¹⁶ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*, s. 10-11.

¹⁷ SMETANA, Robert. K problematice jevu české písně kramářské. In: *Václavkova Olomouc 1961*, s. 15.

¹⁸ VOIT, Petr. Kramářská píseň. In: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. století a počátkem 19. století*, s. 496.

Hudební složka kramářských písní není tak významná jako složka slovesná, ale i přesto je složkou poměrně důležitou. Hlavním úkolem nápěvu je doprovázet text písně, případně oživit její interpretaci, avšak nutno podotknout, že obsah nápěvu mnohdy neměl s textem žádnou bližší spojitost. To znamená, že například koledy se mohly zpívat s nápěvy vojenských písní nebo duchovní písně s nápěvy milostných písní apod. Prakticky stačilo, aby počet slabik odpovídal počtu hudebních kvantit v melodii.¹⁹

Informace o nápěvu obsahuje formuli, která může mít různou podobu. Nápěvy označené jako „Zpívá se zvláštní notou“, nebo „Zpívá se snadnou notou“ apod. musely být zpěvákem upřesněny. Dále se objevují nápěvy, které odkazují k nějaké další konkrétní písni, jako např. „Zpívá se jako: Poslední bije hodina, ec., když z jednoho verše dva uděláš“. Nápěv „Zpívá se obecní notou“ mohl být kterýkoliv nápěv, který se držel veršového schématu, zatímco nápěv „Zpívá se známou (povědomou) notou“ odkazoval na jakoukoliv melodii.²⁰

1.3.2. Obrazová složka

Jarmareční zpěváci přikládali ke svým písním velká plátna, na kterých byly vyobrazeny vraždy, popravy, zázraky apod. Plátno bylo rozděleno do několika obrazových polí a podle zpívaného děje na ně autor postupně ukazoval. Plátno s vyobrazeným dějem sloužilo nejen k lepší propagaci tištěných textů, ale především k prodeji písně samé. Vzhledem k minimu dochovaných exemplářů není jasné, jaký byl vztah mezi významovým členěním textů a tematikou jednotlivých vyobrazení na tabuli. Dále nelze přesně určit, ke kolika strofám se vztahovalo jedno obrazové pole atp.²¹

Obrázek v podobě dřevěného štočku, který měl většinou neutrální podobu, byl umístěn na titulní straně letáku. Štočky si tiskaři mezi sebou často vyměňovali, a tak se mohlo stát, že obrázek nesouvisel s textem písně. I přesto měly obrázky svůj význam, poněvadž zvyšovaly názornost, srozumitelnost a zajímavost letákového textu, a tím opět napomáhaly k propagaci mezi nejširší lidové vrstvy. Názorný obraz a snadno

¹⁹ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*, s. 21.

²⁰ VOIT, Petr. Kramářská píseň. In: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. století a počátkem 19. století*, s. 497.

²¹ BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*, s. 9.

zapamatovatelný verš byly vítány zejména tam, kam dosud nepronikala znalost čtení a psaní.²²

1.4. Funkce kramářských písní

Kramářské písně plní tři základní společenské funkce: ideologickou, zábavnou a zpravodajskou, přičemž ta poslední je nejvýznamnější. Svůj význam má pro kramářské písně i funkce estetická, jejíž podstatu tvoří jistý způsob zobrazení lidového života a výběr příslušných událostí.²³

Zpravodajská funkce dominovala u většiny kramářských písní až do počátku 19. století, tedy do doby, než byly písně nahrazeny novinami a časopisy. V tomto období dominantní složku zpravodajskou nahradila složka zábavná. Zprávy o aktuálních událostech, které byly pomocí kramářských písní šířeny, byly vyprávěny zdlouhavě.

Ličené události byly často doplněny o náboženskou didaxi, která sloužila k umravňování lidí. Tato morální funkce je tedy také důležitou součástí kramářských písní, a to nejen duchovních, ale i světských. Autor prováděl mravní ponaučení, buď jako mluvčí posluchačů, s nimiž byl ztotožněn, anebo jako zcela nezúčastněný pozorovatel. Konkrétní informace o události byly podávány jako reportáž, ve kterých byly sledovány i osudy lidí. Tím se do kramářských písní dostává i složka emocionální.

Ideologická funkce spočívala v tom, že prostřednictvím písně bylo možno rozšířit stanovisko církve a vládnoucí monarchie i mezi méně gramotné jedince.

Jak jsem již zmiňovala, zábavná funkce převažovala nad ostatními od počátku 19. století. Právě zábavná funkce v kramářských písních upoutávala pozornost publika. Autoři mnohdy záměrně zařadili písně do jiné doby, než patřily, tím začaly mít parodický charakter a pro obecenstvo ztrácelo zpravodajskou hodnotu.

²² SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 11.

²³ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 19.

2. Druhové rozčlenění kramářských písní

V kramářských písních se vyskytují nejvíce písně epické, o něco méně písně lyrické a vyskytují se i písně nesoucí prvky jak lyrické, tak i epické. Než se tomu budu věnovat hlouběji, alespoň stručně nastíním základní definice lyriky a epiky podle Dagmar Mocné.

Lyrika je „subjektivní literární druh vyjadřující vnitřní svět a zpravidla stylizovaný ve verších. Lyrika vyjadřuje vjemy, emoce, myšlenky a postoje, tedy vnitřní svět, vázaný zpravidla k fikčnímu subjektu (lyrickému já), který je protějškem vědomí živého člověka, resp. samotného básníka... Na rozdíl od časově kauzální souslednosti v epice a dramatu lyrika ruší nebo výrazně oslabuje dějovost.“²⁴

Epika je „literární druh obsahující příběhy zprostředkované vyprávěním. Příběh v epickém pojetí zdůrazňuje děj (časově kauzální události) - jeho elementární varianta předpokládá jistou výchozí situaci, nevratnou změnu čili zápletku a rozuzlení k dobrému nebo ke zlému.“²⁵

Bohuslav Beneš rozlišil kramářské písně na písně s převahou lyriky, písně s převahou epiky, lyrickoepické písně a balady, přičemž upozorňuje na to, že druhy i žánry nelze přesně diferencovat, neboť se navzájem prolínají.

2.1. Lyrické písně

Písně s převahou lyriky mohou být druhem subjektivní lyriky anebo objektivní lyriky. Subjektivní lyrika je ta, ve které se autor zaměřuje na své vlastní prožitky a vkládá do něj své vlastní emoce. Objektivní lyrika je druhem lyriky, která obsahuje humorný a satirický pohled na skutečnost uváděný v závěru písní v podobě komentáře, přičemž i tyto složky jsou součástí lyrického líčení skutečnosti.²⁶ Oba druhy se navzájem prolínají a mají poměrně souběžný vývoj. Autoři lyrických kramářských písní jsou subjektem a hovoří v 1. osobě singuláru.

Písně o otázkách smyslu života a smrti či o pomíjivosti života na Zemi mají tradici již ve středověku. Jejich větší frekvenci v období pobělohorském způsobuje

²⁴ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 380.

²⁵ Tamtéž, s. 149-150.

²⁶ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 76.

především barokní emocionalita a zbožnost. Dalšími tématy v tomto období byla o zjevení svatých nebo výklad astronomických úkazů. Z toho plyne, že hranice mezi náboženskou a světskou lyrikou je mizivá, neboť se zde tato dvě odvětví navzájem prolínají.

Lyrické písně sloužily spíše k individuálnímu prodeji než k prodeji na trzích a jarmarcích, protože zájem o tento druh písní byl zřetelně menší než o epické písně. Až na přelomu 18. a 19. století se staly oblíbenějšími, a to především díky právě probíhajícímu národnímu obrození. V tomto období se začalo objevovat více kramářských písní se sentimentálními, milostnými a rodinnými náměty, zatímco písně s náboženským nádechem byly na ústupu. Nelze opomenout, že na vzestupu byly také lyrické vlastenecké písně.

Odlišnost lyrických písní od epických můžeme spatřovat především v tom, že ty lyrické kladou větší důraz na citové a emoční stavy. Zatímco u epických písní autoři spíše popisovali dějovost, u lyriky se zaměřovali na vnitřní popis postav a jejich vzájemné vztahy.

Dalším rozdílem je význam zpravodajsko-historické funkce, která je u lyrických písní vyjadřována odlišným způsobem než u písní epických. Lyrické kramářské písně mají nejčastěji podobu úvahy nebo líčení a hlavní důraz je v nich kladen na autorův individuální postoj ke skutečnosti. Bohuslav Beneš je nazývá jako písně společensko-politické, které tvoří první kategorii lyrických kramářských písní.²⁷ Jedná se o písně spíše objektivně lyrické, povětšinou satirické, jejichž témata se dotýkala různých historických událostí např. národního obrození.

Druhou kategorií kramářských písní s převahou lyriky tvoří písně milostné a rodinné, které jsou písněmi subjektivně lyrickými. Téma lásky, a to v nejrůznějších podobách, je zde tématem nejoblíbenějším, ať už se jedná o líčení milostných citů nebo o humorně zpracované úvahy nad životem v manželském svazku. V období počínajícího národního obrození jsou milostná témata v kramářské písně ovlivněna tzv. anakreontickou poezií.

Asi třetina kramářských písní s milostnou tematikou jsou o nešťastné lásce. Základní příčinou je lehkomyšlnost, majetkové rozdíly, nevěra, rozhodnutí chlapce

²⁷ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 79.

k odchodu na vojnu nebo k opuštění těhotné dívky.²⁸ Důsledkem nešťastné lásky často bývá odchod do kláštera, v těch horších případech pak vražda. Menší část kramářských písní s milostnou tematikou jsou o samotné svatbě a o svazku manželském, přičemž většina těchto písní jsou satirické úvahy nad tím, že v den svatby má muž o své nastávající ty nejlepší představy a po několikaletém soužití v manželství v ní vidí jen zlou, případně nevěrnou ženu.

2.2. Epické písně

Autoři epických kramářských písní se zajímali o tragické události, zázraky, činy svatých tedy legendy, apokryfy a pověrečné látky, které uplatňovali v žánrech jako vyprávění, popis nebo charakteristika, přičemž vždy hrála hlavní roli dějová složka bez zbytečných odboček a vsuvek. Vypravěč se projevuje v úvodu a závěru.²⁹

Zpravodajsko-historické písně byly na výsluní od poloviny 17. století do 2. poloviny 18. století, kdy byly nahrazovány klasickými novinami, které byly pravidelně vydávány. Úvod zpravodajsko-historických písní měl za úkol upoutat pozornost obecnstva, proto písně mají oslovovací strofy, jako např. „Poslyšte křesťané strašlivé noviny“ apod. Dále se vyznačují detailním popisem místa a také podrobnou charakteristikou postav.

Skladby senzačně-zpravodajské popisují různá neštěstí, jako vraždy, sebevraždy či loupeže a jejich potrestání. Nejčastější příčinou vraždy je, vyjma vražedného úmyslu, nešťastná láska. Další příčiny mohou být například nenávisť a pomsta, pomnutí smyslů, vliv ďábla nebo nešťastná náhoda.³⁰ Pachatelem vraždy mohou být jak zločinci z povolání, tak i obyčejní lidé. Oběti vraždy jsou protějšci i sokové, novorozeňata, celá rodina nebo také milenci zabíjející se navzájem. U loupežných písní bývá popisováno i několik vražd zároveň. Mnoho loupežných zločinců se stalo proslulými právě díky kramářským písním, jako například známý loupežník Babinský. Senzačně-zpravodajské kramářské písně popisují i události, které byly zapříčiněny přírodními katastrofami. Tomuto tématu se budu věnovat podrobněji v druhé polovině práce.

Mezi zpravodajsko-historické písně s epickou tematikou se také řadí písně válečné, vojenské, revoluční a společensko-politické. Už v 15. a 16. století se

²⁸ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 90.

²⁹ Tamtéž, s. 75.

³⁰ Tamtéž, s. 50.

objevovaly kramářské písně o husitských a tureckých válkách. Turecké války byly líčeny v kramářských písních i v pozdějších dobách. Mezi další válečná témata se řadí písně popisující bitvy z napoleonských či rakousko-německých válek. Ty napoleonské jsou zobrazeny z hlediska rakouské státnosti, která bývá vyličeána jako vzor hrdinství, a naopak Napoleon bývá často ironizován a místo jeho úspěchů jsou popisovány jeho neúspěchy.³¹ Kramářské písně z vojny se soustřeďují na odchod vojáků do služby, loučení s rodinou a poté na zvykání si na těžký vojenský život a na bitvy, které jsou jeho nedílnou součástí.

Revoluční písně se věnují především událostem roku 1848 a 1849. V těchto letech jsou v kramářské písni události popsány tak, aby k ní posluchači zaujali stanovisko, které má být ve shodě s buržoazně demokratickou ideologií. Nejaktuálnějším a nejčastějším tématem jsou otázky boje za národní svobodu a za zrušení roboty. Další tematický okruh se zabývá otázkou demokratizace české společnosti, kde na jedné straně stojí šlechta s duchovenstvem a buržoazií a na straně druhé všichni ostatní. Kramářské písně také reagují na události pražského povstání a vídeňskou revoluci, které evokují touhu po míru.³²

Sociálně-politické písně obsahují písně o poddanství, robotě, chudobě a nemožnosti vlastní volby svého osudu.

Druhou skupinu kramářských epických písní tvoří písně o zázracích, světské zpracování legend, apokryfy a písňové zpracování o pověrečných látkách. Zázraky buď celkově prostupují celým epickým dějem, nebo tvoří pointu baladického příběhu. Důležitým prvkem v těchto písních je zásah svatého, který je vyložen jako zázrak. A i zde je oblíbeným tématem mariánský kult stejně jako u lyrickoepických písní. V pověrečných písních je tematizováno čarodějnictví i styk žen s ďáblem, celkově lze říci, že texty jsou tajuplné s nadpřirozenými prvky.

³¹ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 52.

³² HRZALOVÁ, Hana. Kramářská píseň v letech 1848 – 1849. In: *Václavkova Olomouc 1961, Sborník referátu a diskusních příspěvků o kramářské písni*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, s. 150.

2.3. Lyrickoepické kramářské písně

V lyrickoepických kramářských písních se projevují základní postupy epických písní, kde je jejich děj doplněn o emocionální vsuvky a také o subjektivní autorský komentář, který tvoří přibližně polovinu strof.³³ Všechny tyto složky navzájem propojeny. Lyrickoepické kramářské písně se dotýkají všech témat, které se objevují u lyrických i epických písní.

Zpravodajsko-historické písně v lyrickoepickém zpracování se věnují především tématu člověk a válka nebo osudu chlapců ve vojenské službě.³⁴ Sociálně-politické písně obsahují témata, která se dotýkají sociální problematiky sedláků, mlynářů, havířů apod. Další sociálně-politické písně jsou o různých hospodářských činnostech, jako bylo pěstování plodin nebo prodej kávy. Tato témata jsou často zpracována satiricky.

Lyrickoepické písně o zázracích a legendách se soustřeďují na činy katolických svatých, např. sv. Kateřiny, sv. Doroty, sv. Bartoloměje, sv. Barbory, Jana Nepomuckého a oblíbeným tématem byl také mariánský kult.³⁵

Mezi lyrickoepické kramářské písně řadí Bohuslav Beneš i kramářské balady. Jedná se o písně, které končí tragicky – z velké části smrtí. Postavy v kramářských baladách oproti epickým písním ztrácí anonymitu, jsou popsány konkrétně stejně jako sociální prostředí, do kterého jsou začleněny.

³³ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 106.

³⁴ Tamtéž, s. 108.

³⁵ Tamtéž, s. 114.

3. Téma přírodních katastrof

Téma přírodních katastrof spadá do epických kramářských písní. Zprávy byly podávány o zemětřeseních, povodních a požárech, které postihly jak naše území, tak i cizí země. Přírodní katastrofy odjakživa fascinovaly a děsily lidstvo a byly připomenutím pomíjivosti lidského majetku nebo i života.³⁶

Téma přírodních katastrof úzce souvisí s náboženskou tematikou, jelikož většině neštěstí předchází nějaké Boží znamení, které se objevuje na obloze jako úkaz. Tato znamení jsou projevem rozzlobeného Boha a slouží jako výzva k pokání.³⁷ Příběhy o katastrofách mají lid přimět k uvědomění a k víře v Boha. Z tohoto faktu vyplývá, že kramářské písně s motivem přírodních katastrof zdaleka neplní pouze funkci zpravodajskou, ale také morální.

Úvodem bych ráda věnovala pozornost kramářské písni *Píseň velmi žalostná o hvězdě ocaté, jenž se kometa jmenuje, ta byla spatřena na obloze nebeské právě v vánoční svátky, kteráž jest vidina od množství lidu, jak daleko ten její hrozný ocas zasáhl a co znamená, přezpívajíc, každý tomu vyrozumí*³⁸, která se soustředí na přírodní úkaz, který po svém zjevení postupně zasáhl lidstvo v různých koutech světa.

V úvodní strofě autor oslovuje recipienta slovy: „Každý věrný v Kristu Pánu ponachyl se k hlasu mému.“ Na počátku strofy č. 7 slovy: „Jak staří, tak mladí také, poslechněte o kometě.“

Datace zjevení komety je rok 1833 a na obloze měla pobývat od Božího hodů vánočního do konce masopustu. Čím více dní kometa na obloze byla, tím déle se měly dít hrozné věci (srov. v 22. strofě): „Kolik dní kometa stála, tolik let sobě podjala.“

Pokud jde o lokaci, autor nejprve vyjmenovává místa, která byla zasažena morem, jež byl následkem zjevení komety. Konkrétně zmiňuje Vídeň a Přerov³⁹, na Moravě Brno, Niklšpurk⁴⁰, Hradišť, Uherský Brod, Jevíčko a v Čechách Jaroměř, Třebechovice, Prahu, Kutnou Horu, Kolín a Jičín nad Cidlinou. Níže, a to ve 25. strofě,

³⁶ BYDŽOVSKÁ, Iva. Popis katastrofy v kramářských tiscích. In *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010: sborník z 19. odborné konference, Olomouc, 20.-21. října 2010*. Olomouc, 2011, s. 73.

³⁷ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 51.

³⁸ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*, s. 182-184.

³⁹ dnešní Bratislava

⁴⁰ dnešní Mikulov

je lokace vyjádřena také značnou hyperbolizací: „Jest to příliš dlouhá metla, zasáhla víc než půl světa.“

Už z obsahového titulu lze vyvodit, že autor bude zpívat o kometě, o jejím významu a o následcích. Než začne být v písni o ní řeč, autor připomíná, že Boží divy a zázraky nám slouží k výstraze a mají lidstvo přimět k pokání. Může se jednat o znamení na Slunci, Měsíci nebo na hvězdách. Kometa, která byla spatřena na obloze, má „hrozný ocas k metle podobný“, jenž ukazuje „smutnou barvu“ a má předvídat těžkou nakažlivou nemoc, konkrétně mor.

V písni se vyskytují přirovnání k minulým událostem, kterým také předcházela Boží znamení a předpověděla tak příchod katastrofy. Např. je popsáno, jak kometa předpověděla příchod Turků:

27. Tak před některýma léty
viděli lidé komety
v království polském, uherském
přítáh Turek v času brzkém.

Jako další případ je vylíčeno, jak se na Moravě „otevřelo nebe“, které mělo „kříšťálovou barvu“, navíc byl na obloze spatřen „ohnivý meč“ a někteří lidé viděli i „umrlčí hlavy“. Zde je patrné, že Boží zjevení na obloze mohou mít více podob.

V textu nechybí moralizování prostřednictvím autorova nabádání publika k učinění pokání za své ohavné hříchy, které jsou příčinou božské zloby. Tato kramářská píseň končí autorovým komentářem a přáním:

33. Amen, amen, již zavírám,
všem vinšuji i sobě sám,
pokoje v světě časného
a v nebi bytu věčného.

Tato píseň je výjimečná, poněvadž vypráví o zjevení komety, která způsobila různá neštěstí. Kometa však není jediný Boží úkaz, o kterém autor vypráví. Zmiňuje se i o umrlčích hlavách nebo ohnivém meči, které byly na obloze spatřeny.

3.1. Požáry

3.1.1. Požár ve Velvarech

*Píseň o hromovité bouři a zapálení makovice na věži kostelní města Velvar, i téhož vohně s pomocí Boží uhašení, jenž se stalo v outerý po neděli druhé po velikonoci léta Páně MDLXXX.*⁴¹

Složená od K. Jana Led.

Josef V. Scheybal v dodatku k písni spekuluje o skutečném autorovi. Jelikož styl i obsah písně svědčí o skladateli vzdělaném a nábožensky zaníceném, tak autor navrhuje názor, že by ním byl velvarský soused Jan Led, ale spíše se přiklání k názoru, že autorem je kněz Jan Ledecký, zvaný též Led nebo Lupulus.⁴²

Kramářská píseň má 36 dvouveršových strof. Autor začíná svou píseň neobvyklým způsobem v porovnání s úvodními strofami v jiných kramářských písních o přírodních katastrofách, kde k přilákání pozornosti je většinou užito oslovení potencionálních posluchačů, jako např.: „ó, křesťané rozmilí“ apod. Tuto píseň autor začíná slovy:

1. Odkud počnu, bych vypravil a divný zázrak oznámil,
co se jest stalo v Velvařích, městě teď v minulých časů.

Autor dává velký prostor dataci události, kterou podrobně popisuje na 2 strofách:

2. Léta toho běžícího, tisícího pětistého
k tomu osmdesátého od porodu panenského
3. V outerý den Krescena, devatenáctý den dubna,
měsíce kalendářního, stalo se cos zázračného.

V 11 hodin se na obloze zjevil ten očekávaný *divný zázrak*, o němž se autor zmínil již v úvodní strofě:

4. V jedenáctou hodinu, slyšel mnohý zlou novinu,
nebo z oblaku temného, z pršení deště prudkého

⁴¹ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 98-101.

⁴² Tamtéž, s. 101.

5. zablesklo se křížem velmi, po kterémž hned bez meškání,
zahřmělo velmi násilně k udeření nepochybně.

Tento zázrak způsobil to, že „se země pohnula, grunty stavení zatřásla“, a především zapálení makovice⁴³ na kostelní věži. Děj pokračuje vyličením reakce trubače, který byl z nastalé situace „vomráčený“ a „vomámený“, ale sotva se vzpamatoval, běžel otevřít věž. Stejně jako personifikace „vohně létání“, i epiteton „nesnesitelný smrad síry“, mohou v posluchačích vyvolat konkrétnější představu.

Ve 12. strofě do děje zasahují i ostatní obyvatelé vesnice, kteří přispěchali na pomoc, aby zabránili rozšiřování požáru. K vyjádření času pro nachystání vody na hašení a doběhnutí do věže je užito „více než hodinu“. Když byla hořící makovice svržena, tak věž byla opatřena strážnými, kteří ji měli hlídat. O jejich velké odhodlanosti a bojácnosti má posluchače přesvědčit 19. strofa, kde je hlídání věže popsáno jako velmi nebezpečná činnost:

19. Nebo vysokost veliká a krovu příkrost přílišná,
strašlivo na to hleděti, nebezpečno v to se dáti.

Bůh snahu strážných o zachránění věže ocenil a dodal jim potřebnou sílu k tomu, aby se ohně zmocnili. Popis samotného příběhu události končí 21. strofou, ve které autor sděluje, že „ta věž spanilá jakožto okrasa města s kostelem je zachována“. Podle dobového způsobu uvažování je právě tohle zapálení makovice a odvážné zachránění děkanského kostela sv. Kateřiny vykládáno jako předzvěst nějakého zázraku a katastrofy.⁴⁴

Od 25. strofy se dostává do popředí morálně-náboženská funkce. Jako příklad Božího hněvu autor předložil posluchačům tuto píseň, ve které Boží napomenutí bylo zobrazeno jako zázrak na obloze. Tento zázrak jim měl dát signál, že pokud se nadále budou chovat hříšně, Bůh je pomstí:

27. Tímť se dává všem návěští, hříchův neopustíme-li,
navykolstí proti Bohu, ano také i bližnímu,
28. hanebného vožírání, smilství, lání, hromování,
daremného přísahání, jménu Božimu rouhání.

⁴³ Výraz makovice se v architektuře používá pro dutou kovovou kouli, která se nachází na vrcholu věže a uchovává pamětní záznamy.

⁴⁴ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 101.

29. Žet' chce jinak přikročiti, zuřivěji nastoupiti,
nekající zahladiti, lehkomyšlné zatratiti.

30. Přicházejíce v svém hněvu, nesa větší mnohem pomstu
pro potupu své milosti, k lásce jeho nevážnosti.

To má recipienty vyděsit a přimět je k tomu, aby změnili svůj život k lepšímu a naplnili ho úctou ke svatým. K těmto radám autor přidává další až po 33. strofu:

31. Tohoť my se ulekněme, bázeň Boží v srdci mějme,
zlý život v dobrý proměňme, ctností svatých pilni buďme.

32. Varujme se pohoršení, jedni druhých utiskání,
raději se vzdělávejme, v dobrém sobě pomáhajme.

33. Boha svého v hněvu krotme, aby neráčil nás kvapně
v hněvu své spravedlnosti trestati pro naše zlosti.

V následujících dvou strofách autor prosí Boha, který je „nesmírný v bohatství, lásce a dobrotivosti“, aby nahradil způsobené škody, za kterou na oplátku bude věčně ctěný.

Požár je interpretován jako zázračné znamení, které má vést člověka k morální a duchovní sebereflexi. Důraz pro duchovní otázku potvrzuje závěrečná modlitební formulace:

36. Amen věrní zazpívejme, v Kristu naději tu mějme,
opuštění nebudeme, té milosti nabudeme.

3.1.2. Požár v Krakově

*Pravdivá píseň o velkém ohni, který se stal v polské zemi v městě Krakově, dne
18. Července roku 1850⁴⁵*

V Praze, 1850

K dostání v knihařském krámě u Bedř. Stýbla

⁴⁵ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>.

Píseň má 15 čtyřveršových strof. V úvodní strofě se autor snaží upoutat pozornost exklamací „Pro Boha“, dále oslovením publika „milí vlastenci“, které vyzývá k pozornému poslechu písně. V druhém dvojverší úvodní strofy nechybí hyperbola a expresivnost vyjadřující lítost nad neštěstím našich slovanských sousedů.

1. Pro Boha, milí vlastenci, málo se pozastavte,
tuto žalostnou písničku bedlivě poslouchajte.
Srdce musí vám krváčet opravdovou lítostí,
nad neštěstím bratrů našich, kteří jsou v zemi polský.

V názvu písně je uvedena informace o dataci události na 18. červenec. Tato informace je v rozporu s informací v textu písně (2. strofa), kde je datace určena na 18. červen. Přesnost informací však není u kramářských písní nutností.

V 1 hodinu po poledni „zazněla truchlivá rána“ a zvony začaly bít na poplach, protože se v Dolních mlýnech objevil oheň. Oheň však postupoval rychle a během chvíle pohltil celou ulici. Pro navození větší dramatičnosti je použita obvyklá náboženská formulace „pro pět ran Krista Ježíše!“. Mezi lidmi se začala šířit panika, jelikož marně hledali příslušníky své rodiny. V domech byly děti, které prosily o pomoc, ale „nešťastní rodičové víc jim pomoci nemohli“. Detailnost prožitku je patrný i dále, kdy autor naturalisticky popisuje, jak děti byly v zajetí ohně, slovy: „oheň strávil nebožátka v žiravé své prudkosti“. Během další čtvrt hodiny shořela druhá ulice a oheň se šířil dál.

V 5. strofě zasahuje do děje kněz, který se modlí k Bohu a žádá ho o slitování.

5. Tu jeden vážný duchovní z chrámu Marie panny
vyšel maje kalich v ruce a oči uplakany.
Poklek na zem, k Bohu volal ze žalmů Davidových,
by se Bůh ráčil slitovat nad tím lidem nebohým.

Okolnosti děje s emocionálními prvky jsou vyjádřeny, např. v 6. strofě, slovy: „smutné bylo podívání na ty nešťastné lidi, když na polo upáleny z domu je vynášely.“ Autor pokračuje popisem chování těch nešťastníků tím, že se snaží zachytit zmatek, který v místě neštěstí nastal: „Dítka hledaly rodiče a pro Boha volaly, / zarmoucení rodičové jak zmateni běhali.“

V 7. a 8. strofě je vyjmenováno, co všechno stihl požár zničit za pouhou hodinu od jeho vypuknutí. Hořelo již 5 ulic, františkánský chrám i palác, dominikánský palác, arcibiskupský palác, Akademie a zmínka je i o české bibliotéce. Autor zde dvakrát ve strofě č. 8 použil slovní spojení „v prach a popel jsou obráceny“. Autor nepopisuje jen škody vzniklé požárem, ale i záslužnou činnost generála, který celou situaci sledoval:

10. Komandující generál s vším vojskem byl přítomný,
a kde mohl z ohně pomáhal lidem do unavení,
každého ostře prohlížel, postih muže jednoho,
jenž měl lunt⁴⁶ prach, sirky v kapse ze spolku paličského.

„Takových bídných padouchů“ vojsko pochytalo 36, kteří podle autora „více než tisíc rodin na žebrotu přivedli“.

Od 12. strofy autor nepopisuje děj, ale vyzývá publikum k pomoci užitím inkluzivního plurálu a zvoláním „Pro Boha, bratři křesťané! pospěšme ku pomoci“. Poté pokračuje v 2. osobě plurálu: „politujte dítky malé v hladu, v bídě, ouzkosti“. Přidává další emotivní složku popsáním hladu trpících dětí: „ve dne v noci naříkají, o chlebiček žádají, jejich nešťastní rodiče, odkud ho vzít nemají“. V další strofě pokračuje s žádostí, aby lidé udělali, co bude třeba, a za uhořelé se pomodlili. Pomodlit by se měli i sami za sebe, aby je Bůh ochránil před dalším hrozným požárem.

Ve 14. strofě je znatelná ideologická funkce, když autor vyzdvihuje činnost Františka Josefa I., který poskytl obětem finanční pomoc, a to 30 tisíc korun. O Františku Josefu I. mluví autor přívětivě, popisuje ho jako „nejmilovanějšího vladaře jak otce“ a opět se obrací k Bohu, kterého prosí o požehnání krále a o zachování jeho věčné koruny.

V poslední strofě je žádána o pomoc Matka Ježíše Krista, aby lid také uchránila od ohně a po smrti všechny přijala:

15. Matičko Krista Ježíše přispěj nám svou pomocí,
nedopouštěj na nás hříšné tak veliké ouzkosti.
Chraň od ohně, moru, války, katolíka věrného,
a po smrti přijmi všechny do ráje nebeského.

⁴⁶ Knot, doutnák

V této kramářské písni se autor snažil co nejdetailněji popsat, jak požár postupně ničil domy lidí, ale i významné stavby. Senzačnost příběhu je umocněna prvky hyperbolickými i naturalistickými. I přes to, že požáru nepředcházelo žádné Boží znamení, náboženské téma prostupuje celou písni. Ke zpravodajské a morální funkci se zde připojuje i funkce ideologická, prostřednictvím které je lidem předloženo, jakého mají hodného a dobrotivého vladaře.

3.1.3. Požár Národního divadla

Truchlivý zpěv o zhoubném požáru českého Národního divadla v Praze, dne 12. srpna 1881. Sepsáním a nákladem Josefa Bendy z Velvar⁴⁷

Kramářská píseň má rozsah 15 strof po 8 verších a pojednává o požáru Národního divadla v Praze, který se stal 12. srpna 1881 jen dva měsíce po jeho slavnostním otevření.

Píseň začíná oslovovací strofou s vlasteneckým rázem:

1. Sem, Čechové, k poslouchání,
pojd'te, milý vlastenci,
sdělím vám truchlivé zprávy,
jež mám nyní na srdci;
jaké neštěstí potkalo
naši milou českou vlast,
národ český zarmoutilo,
uvrhlo v přehroznou strast'.

V 2. strofě je připomenuto, jak byla pro národ významná budova Národního divadla, kterou zasáhl „zhoubný požár“. Byla to „naše škola národa“, „krásná budova“, „největší chlouba Čechů“, kterou národ usilovně budoval po dobu 30 let. Datace a lokace události je známa již z názvu písně a v textu se pak nachází už jen upřesnění hodiny, a to ve 3. strofě: „Okolo šesté hodiny večer v srpnu měsíci...“

⁴⁷ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, 1991, s. 285-289.

Děj začíná tím, že dva lidé uvidí dým, který stoupá ze střechy divadla. Požáru tedy nepředchází žádná bouře či jiná Boží znamení. Tito dva páni se snažili zjistit příčinu dýmu, a proto se spěchali podívat dovnitř divadla. Na druhém konci divadla zpozorovali dým dva kominíci a další 4 osoby. Na dramatickosti děje přidává gradace „nebezpečí stále rostlo, kouř se vzdmáhal víc a víc“. Mnoho lidí se přišlo podívat, ale nikdo nesměl být vpuštěn dovnitř. V 5. strofě autor líčí paniku, která nastala u lidí stojících na střeše divadla, neboť jejich pobyt se stával čím dál nebezpečnější:

5. Vodu, kdo jste, vodu neste,
křičí lidé ze střechy,
neb další pobyt nahoře
byl velmi nebezpečný...

Tito lidé nemohli požáru utéci, poněvadž přes dým nebylo možno najít cestu do bezpečí. V 6. strofě je se satirickým ostnem popsáno, jak byla u požáru prospěšná hasičská jednotka, která přijela zcela nepřipravená - bez velení a bez vody:

6. Již i hasiči vůkolní
s ochotností přijeli,
však co činit nevěděli,
neb neměli velení;
přijeli také voznice,
sud byl ihned vyprázdněný –
oheň zuřil ještě více,
než tu byl zase jiný.

V posledním dvojverší této citované strofy je šíření požáru vyjádřeno pomocí personifikace s gradací, které přidávají na napínivosti příběhu.

Na pomoc přispěchali i dobrovolníci, ti ale spíše šířili zmatek, než aby přispěli k pomoci. Kromě plynového vedení zmatení lidé zničili i vodovody, tudíž nebyl možný žádný přísun vody. Autor poukazuje na to, že sice mnoho bylo zachráněno, ale také mnoho poškozeno. K ohni, co by mocnému přírodnímu živlu, se v 1. půli 8. strofy přidává další živel, který je vyjádřen personifikací:

8. Zuřivý vítr pomáhal
rozkácenému živlu,

po ulicích rozhazoval
daleko žhavých uhlů...

Pražané na nebezpečí nedbali a spěchali se podívat „tam, kde hynul vlasti chrám“. I to je známka toho, jak bylo pro vlastence divadlo důležité, neboť nehleděli na možné ohrožení svého vlastního života. Na místo dorazili i pražští hasiči, jejichž příchod autor vyjadřuje nadsázkou „spěchali s velkou rychlostí“. Diváci utvořili takovou mačkanici, až povolilo železné zábradlí a více než 40 osob se zřítilo do Divadelní ulice.⁴⁸ I přes tyto ztěžující události nakonec hasiči zachránili některá umělecká díla a další cenné věci, ale bol a smutek nad požárem převládal:

12. Nešťastný národe český,
jaká rána stihla tě,
zmařené jsou práce všecky
v jediné krátké době;
každý kdo zná cit vlastenecký,
s tebou srdce prolévá,
i v cizině pro chrám český
zármutek se rozléhá

V následující strofě autor vyzdvihuje hrdinské činy lidí, kteří spěchali pomoci i za cenu svého vlastního života. Ve 14. strofě probouzí naději na lepší zítřky, pokud lidé budou mít víru ve vlast a také v Boha:

14. Na čas? ano, na čas krátký!
nářek brzy pomine,
pokud žije národ český,
chrám jeho též nezhyne.
Národ český slze roní,
avšak předce nezoufá,
nad neštěstím hlavu skloní
ale přec v Boha doufá.

V závěrečné strofě je připomenuto, že pokud člověk doufá v Boha, budou jeho prosby vyslyšeny. Celá píseň končí zvoláním „NA ZDAR!“

⁴⁸ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 289.

Kramářská píseň pojednává o události, která v té době zasáhla celý národ. Národní divadlo bylo a je v naší zemi významnou stavbou, to můžeme vypořadovat i z různých pojmenování, která autor v textu používá. Ta pojmenování jsou např. škola národa, největší chloubu Čechů, chloubu národa i vlasti, vlasti chrám, chrám český a oltář vlasti. Celá píseň je spíše v duchu vlasteneckém a náboženský motiv stojí stranou, avšak je patrný tím, že autor vyzdvihuje víru nejen v národ, ale také v Boha.

3.1.4. Požár Okružního divadla

Truchlozpěv o velkém neštěstí požáru Okružního divadla ve Vídni, dne 8. prosince r. 1883⁴⁹

Téhož roku postihl požár další divadlo, a to Okružní divadlo ve Vídni. Neštěstí to bylo ničivější hlavně z toho důvodu, že uvnitř hořícího divadla se nacházeli lidé. Datace i lokace je uvedena (stejně jako u předchozí písně) již v názvu písně. Ve 3. strofě je jen doplněno, že požár vypukl ve čtvrtek.

Již začátek úvodní strofy má v divácích vyvolat zděšení:

1. S velkou hrůzou se pozastavte,
slyšte strach a kázu jen,
jak se právě přihodilo,
z očí slze se prýští jen.

Dále autor v písni pokračuje a říká, že „světoznámé krásné město“ postihla tak závažná katastrofa, která „k uvěření ani není“. Takto zvolená slova zcela jistě přilákala velké množství posluchačů. 2. strofa pokračuje vyjádřením zármutku nad neštěstím ve Vídni, autor zde používá takové figury a tropy, které divákům pomohou se lépe vžít do situace:

2. Město Vídeň v přehlubokém
u velkém jest soužení,
oni pláčou, srdce puká, celé město v kvílení

⁴⁹ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 290-292.

nad neštěstím v této době, které lidstvo potkalo,
kamenné by srdce bylo,
které by nezaplakalo.

Stejně jako u předchozí písně, nepředchází požáru žádný přírodní úkaz na obloze. Žádný návštěvník tedy nemohl tušit, že v divadle zahyne:

nepomyslel žádný sobě,
že se již nenavrátil,
utrpení a smrt hrozná
má jej očekávat.

V den, kdy divadlo začalo hořet, se v něm sešlo mnoho lidí. Počátek ohně autor vykládá opět velmi procítěně, a to slovy „stal se nárek přežalostný“. Uvěznění lidé se chtěli co nejdříve dostat ven, avšak naneštěstí praskl plynoměr a chodby divadla pohltila úplná tma, což zapříčinilo ještě větší paniku mezi lidmi. Situace je popsána, jako by se lidé zabíjeli navzájem úmyslně, slovy „tu hubí jeden druhého, nastal zápas veliký“. K požáru se dostavili hasiči i strážníci, kteří se usilovně snažili návštěvníkům divadla pomoci. Svitla naděje, že vše dobře dopadne, ale lidé do sebe vráželi a stále hledali marně cestu ven, až se tam udupali nebo udusili. Autor v textu uvádí, že divadelní požár usmrtil přes 800 lidí a mrtvá těla popisuje poněkud naturalistickým způsobem, jako např. v 8. strofě: „z některých jsou jenom kosti, a ty zuhelnatěly, některé jsou rozmačkané, ruce mají utrhané.“

U předchozí písně bylo Národní divadlo vnímáno jako chrám vlasti a celá píseň se nese ve vlasteneckém duchu. V této písni je vlastenectví v pozadí, spíše jsou popisovány city lidí, kteří přišli o svou rodinu, srovnatelné např. v 9. strofě:

9. Vídeň kvílí a naříká
bída jest tam veliká,
sta rodin jest zarmoucených,
každý pláče, naříká.
Některá rodina celá
v divadle jest pohřbena,
některá ztratila otce,
matku, dceru neb syna.

Vyjádření pocitů slovním spojením „každý pláče, nařiká“ je zastoupeno v celé písni několikrát v různých obměnách. Autor se tak snaží vyjádřit zármutek obyvatelů města Vídně, který byl pro posluchače nejspíš těžko představitelný.

Na závěr je užit inkluzivní plurál, kterým je vyjádřeno, že by se lidé měli k Bohu modlit, aby je ochránil „od neštěstí tak hrozného, skoro neslýchaného“, jako byl požár ve Vídni.

Píseň o požáru Okružního divadla ve Vídni se hodně liší od písně zpívající o požáru v Národním divadle. Tato píseň se nenese v tak vlasteneckém duchu, ale autor se spíše zaměřuje na emocionální motiv, který je v celé písni znatelný. Popis samotného požáru je upozaděn, poněvadž autor se více soustředí na zachycení zmatku, který lid uvězněný vevnitř hořícího divadla ovládl. Ani v této písni však nechybí náboženský motiv.

3.1.5. Důlní neštěstí v Březových Horách

Truchlivá píseň o strašném neštěstí, jež přihodilo se 31. Května t.r. na Horách Březových u Příbrami⁵⁰

Kramářská píseň o důlním neštěstí má 8 osmiveršových strof. Lokace je uvedena již v názvu písně stejně jako datace, kde ale chybí přesné uvedení roku, pouze je uvedeno t.r. Autor píseň zahajuje oslovením publika: „Poslyšte drazí o velkém neštěstí“. Přidává velmi emotivní prožitky: „Srdce zabolí, truchlit musíte až se všeho dozvíte!“ K navození atmosféry užívá metafor jako např.: „hudba smutně hraje“ nebo „kamkoliv pohlédneš všude smrt jen zírání“ apod.

Od 2. strofy začíná popis samotného děje, který je v přítomném čase. Pracovník dolu, který se doma rozloučil s rodinou, zatím netuší, že už se domů nevrátí. Když sjede do dolu, tak již v něm hoří. K tomu autor použil přirovnání: „v štolách to burácí jak hromová bouře“. Horník se snaží dostat zpět nahoru, ale výpary ho omračují a on padá

⁵⁰ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

zpět. Požár ničí trámy, uvolňuje kameny, a to způsobuje paniku mezi horníky, kteří se marně snaží najít otvor ven, který je zahalen kouřem. Tím se stává místo pracoviště otců rodin, synům i bratrům zároveň i hrobem.

Ve 4. strofě autor oznamuje, že „děsná ta zpráva“ se rychle roznesla a požár je charakterizován jako „neštěstí to hrozné, jemuž v světě není rovné!“ Stejné přirovnání se objevilo i v kramářské písni o požáru v Okružním divadle.

I v této písni má úlohu Bůh, kterému „každý vroucně modlitbu vysílá, by mu zachránil jeho milé“. Na začátku 5. strofy autor připomíná, že tyto modlitby jsou marné, jelikož svému osudu nemůžeme utéct. Tato strofa je opět velmi emotivní, protože popisuje citově zdeptané členy rodiny:

5. Tu zříš zoufalé matky a děti plačící,
O hrozném neštěstí nic netušící,
Tu zas otec pláče velkým bolem zdrcen
že ztratil dítě jediné.

V 6. strofě je vyzvednuta činnost Šebka a Žlutického, kteří jsou popsáni jako stateční ochránci, „jimž v dějinách rovno není“. Obětovali se pro život bratrů tím, že sami nasadili ten svůj. Tento záslužný čin si budou lidé ještě dlouho pamatovat:

6. Jím budiž věčná sláva, každý je oplakává
A ještě po staletí zůstanou v paměti
Za krásné činy ve chvílích hrůzy,
pomník zdobit bude jejich hrob.

V 7. strofě autor uvádí počet mrtvých poněkud hyperbolicky: „Kam se podíváš všude kupy mrtvol“. Počet mrtvol je natolik vysoký, že ani „truhlář nestačí truhly robiti“. Z druhé části této strofy lze vypožorovat silné citové rozpoložení:

Umíráček zvoní, smutné písňe znějí
Tisícové ode všad podívat se spějí,
Tu zoufalá vdova, tam nebohé robě
ztratilo svého živitele.

V poslední strofě autor hovoří k posluchačům inkluzivním plurálem. Mají se k Bohu modlit, požádat ho o ochranu a také o pomoc pozůstalým. Také však

upozorňuje, že Bůh není jediný, kdo může pomoci. Pomáhat by si měli i lidé mezi sebou navzájem.

Tato kramářská píseň je od ostatních odlišná především tématem, neboť se jedná o jednu z mála písní o požáru v dole. Celá píseň je vyprávěna velmi emotivně. Autor v příběhu vypichuje pomoc od dvou odvážlivých mužů, ze které si lidé mají vzít příklad. Na konci písně nechybí závěrečné moralizování.

3.2. Zemětřesení

3.2.1. Zemětřesení v Netálii a povodeň na Moravě

Nová píseň o velikém zemětřesení v Netálii, a povodni v Moravě⁵¹

Incipit písně „Poslechněte o křesťané zase noviny strašlivé“ nám poukazuje na to, že v této písni také bude významný náboženský motiv. Již ve 2. strofě autor říká, že Bůh je nahněvaný na křesťany kvůli tomu, že se nechtějí polepšit a žádá lidi o pokání, které když neučiní, zahynou.

Ve 4. strofě autor vysvětluje sílu zemětřesení a v další strofě je vylíčena zoufalost obyvatel města:

4. Zem se třásla převelice, až mne bolí nad tím srdce, že se domy sypali, mnoho domů se svalilo, lidé tam pomordovali.

5. Lidé z města utíkali, kde se skrýti nevěděli, každý žalostně plakal, klekna pod Božskou oblohou, sepna ruce si naříkali.

Zemětřesení zničilo 300 domů a zabilo 5 tisíc lidí. Po této informaci autor použil zbožnou prosbu „Ježíši budiž s námi“. V 7. strofě autor připomíná, jak je k nám Bůh vstřícný, když nám sesílá znamení, ale my si z toho nebereme ponaučení:

⁵¹ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

7. Bůh nám dává vždy znamení, abychme se polepšili, a my na to nedbáme, ještě víc Krista Ježíše hříchama svýma hněváme.

K tomu přikládá příběh o ženě, která se vždy modlila k Bohu i Panně Marii, a proto byla před smrtí ochráněna, když se i s ní její dům převrátil. Autor, uprostřed vyprávění, použil zvolání nejspíš proto, aby lidé zbystřili a poslouchali o tom velkém zázraku, který se ženě přihodil:

9. V třetím štoku v domě byla, vroucně se k Bohu modlila, a ten dům se převalil, Ježíš, Maria, Josefe, ten dům jí nic neuškodil.

10. Po hrozném zemětřesení, lidí po městě chodili, tu ženu tam našli, ona klečíc, se modlila, to se lidé podivili.

V následující strofě autor shrnuje škody zemětřesení, které zničilo dva kostely a domovy několika lidí. Ve 12. a 13. strofě autor graduje napínavost písně a přidává k zemětřesení další přírodní katastrofu, tentokrát povodeň, se kterou se mění i lokace:

12. Co se stalo ještě více, nedaleko Holomouce, Morava se zvodnila, Černovic i také Najštivt, voda to hrozně zkazila.

13. Nedaleko Tovačova Troubky jsou velká dědina, Bečva ta se vylila, velkou škodu v té dědině ta voda jest učinila.

Tímto končí popisování děje a ostatní strofy jsou věnovány úloze Boha v našich životech. Ve 14. strofě autor s povzdechem žádá publikum, aby učinilo pokání, jelikož se Pán Bůh hněvá na naše hříchy, měli bychom ho odprositi:

14. Ach činite lidé pokání, neb jest Pán Bůh rozhněvaný, na nepravosti naše, každý s vroucným srdcem prostě našeho Krista Ježíše.

Na to navazuje prosbou směřující ke Kristu, aby potěšil křesťany a přijal je do své slávy za ním, Bohem otcem i Panenkou Marii. V následující strofě pokračuje s prosbou slovy:

18. Když budem mít ze světa jíti, ať můžeme vysloviti, Ježíš, Josef, Maria, tj. poslední testament, bude duše potěšená.

Píseň autor končí modlitební formulací:

19. Amen, amen již zavírám, křesťanové vinšuji vám, bychme se tam dostali,
s nejsvětější Trojicí, abychme se radovali.

Na příkladu příběhu o zázračné ženě je posluchačům ukázáno, jak velký význam má víra v Boha a v Pannu Marii. Celé neštěstí je Božím trestem za hříchy a náboženská didaxe prostupuje celým textem. V písni je kromě zemětřesení popsána i další přírodní katastrofa, a to povodeň.

3.2.2. Zemětřesení v Lisabonu

*Píseň kustrnutí o hrozném zemětřesení v hlavním městě Lisabonu a jiných městech zemi portugalské. Dne 1. listopadu leta 1755.*⁵²

V Brně, 1863. Tiskem a nákladem Viléma Foustky.

Píseň o zemětřesení v Lisabonu obsahuje 17 strof po 8 verších. Datace i lokace je uvedena v názvu písně. Autor chce vyvolat emoce již v názvu písně, který vyzývá recipienty k citlivé angažovanosti.

V prvních dvou strofách se autor ztotožňuje s publikem a píseň zpívá v 1. osobě plurálu. Incipit písně je „ach věrní praví křesťané hledme činit pokání“. Z toho můžeme odvodit, že náboženský motiv nebude chybět ani v této kramářské písni. Úvodní strofa pokračuje vyzváním publika, aby si uvědomilo, že nebudou žít navždy, a že jednou se dostanou před „soudce božského“. Dále upozorňuje na to, že v naší zemi bereme na lehkou váhu to, co zlého se jinde událo. Počáteční strofy se dotýkají tématu lidských hříchů a jejich následků, kterým je právě zemětřesení, srovnatelné v 1. strofě: „splačme nad našima hříchy“, pro Krista jeho rány, i v 2. strofě: „Z našich hříchů nepravostí / počet dáti musíme, / co z nás v skutku jedenkaždý / do zajista zkusíme“.

Od 3. strofy autor používá 2. osobu plurálu, ve kterém dále hovoří k publiku, které chce zastrašit:

3. Ach jistě byste věřili,

⁵² BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 170-171.

kdyby tato metla vás,
dotekla se mocí božskou,
každý by se strachy třás.
Kteroužto Bůh všemohoucí,
na město Lisabona
toho roku jest ukázal,
jak nám je zpráva daná.

Lisabon je vylíčen jako „překrásné město“ a v porovnání s jinými městy je o poznání hezčí. Toto město však zasáhla božská moc, která obrátila tisíc stavení v trosky.

Celá 5. strofa se věnuje dataci události, která se stala 1. listopadu na svátek Všech svatých roku 1755 mezi devátou a desátou hodinou. Při popisu vzniku zemětřesení, autor použil jediný emocionální prožitek v celé písni, a to „mnohé rodiče své dítky více jsou nespátřili“. Tato pohroma sice udeřila i v jiných městech, ale autor dává důraz především na Lisabon: „Však to velký krásný město Lisabona řečený, takovou škodu trpělo, vyslovit možná není.“ Zemětřesení v tomto městě zničilo královský palác, mnoho kostelů a klášterů a přes tisíc domů. A všechny tyto stavby jsou charakterizovány jako velmi pěkné, krásné apod. V 9. strofě autor vyjmenovává členy františkánského řádu, kteří i přesto, že se stále modlili, tak své smrti neunikli:

9. Ach ubozí františkáni,
kapucíni i panny,
který na modlitbách božích
ustavičně trvali.
Velebných otců duchovních,
z řádu františkánského,
ze dvou set jestli čtyřidcet
živých jest, tak mnoho.

V písni je uvedeno, že zemětřesení trvalo jen 5 minut a za tu dobu kvůli němu zahynulo 100 tisíc lidí. Dále se spekuluje nad tím, zdali jej nevyvolaly činy pouze jednoho člověka: „Snad skrz jednoho hříšníka, museli z světa jíti“.

Celkově lze však konstatovat, že autor spíše než na průběh zemětřesení se zaměřuje na město, jeho stavby a také na lidmi vyvolaný zmatek. Na údaj o mrtvých,

kolik si zemětřesení vyžádalo, navazuje popisem ustrašených lidí, kteří se snažili utéct, ale bránily jim v tom trosky popadaných stavení. K celé pohromě se přidala další působení druhého mocného přírodního živlu, a to požár. Ve 12. strofě autor oznamuje, že tohle všechno sděluje proto, aby se lidé polepšili a věřili, že i nás Bůh může potrestat.

Ve 13. strofě se vrací opět k příběhu, ve kterém soucítí s králem trpícím hladem, kterému dává přívlastek „milostivý“. Neopomíná však zmínit situaci i ostatních lidí, kteří zůstali na živu a trpí hladem stejně jako pan král. Jejich žal je tak obrovský, že „vyslovit možná není“.

15. strofa autor opět vyzdvihuje krásu a velikost Lisabonu:

15. To krásné město Lisabon,
dvě míle dlouhé bylo,
půl druhý míle široký,
a nyní jest zkaženo.

V druhé půli 15. strofy autor opět užívá 1. osoby plurálu nás s povzdechem („Ach pro pět ran Krista Pána“) žádá, abychom učinili pokání, dokud je čas. V 16. strofě objasňuje, že když tak vykonáme, budeme Bohem ochráněni od jeho „přísné metly“.

V závěrečné strofě navíc žádá okolí, aby spolu s ním se k Ježíši pomodlili slovy:

17. Zavolejme hlasem srdečným,
ó náš pane Ježíši,
ty jsi náš Bůh, ty jsi náš pán,
a říditel nejvyšší.
Chraň nás od všeho zlého,
buď dobrotivým pánem,
tě chceme ctít, zvelebovat,
na věky věkův, amen.

V této písni je několikrát zdůrazněna krása Lisabonu, která vyčnívá nad krásy jiných měst. Tato hyperbolizace města je v kontrastu se zkázou, která díky tomu vypadá mnohem děsivěji. I tato píseň slouží jako doklad božské moci.

3.2.3. Zemětřesení na Slovensku

*Nová píseň o velikém neštěstí, které se stalo u města Šťávnice a Baňské Bystrice v krajině uherské.*⁵³

Tisk Jozefa Groáka v Olomouci 1864.

Píseň má rozsah 24 pětiveršových strof. Autor oslovuje křesťanské publikum „nábožní křesťané“. V úvodní strofě se nachází informace o dataci neštěstí, které se stalo loňského roku v Uhrách. Lokaci autor upřesňuje ve strofě 2., a to na Šťávnici a Banskou Bystrici. V této strofě se také dovídáme, že hlavním iniciátorem katastrofy byl vítr: „skrze velké povětrí neštěstí stalo se“. V těchto dvou městech se těží ruda v dolech, kde je zaměstnáno spousta havířů. Patronkou města je Panna Marie a svatá Barborka⁵⁴, ke kterým se havíři modlí, aby nezahynuli, srovnatelné v 5. strofě:

5. Aby náhlou mrtí
tam nezahynuli,
by matka Ježíše
a svatá Barborka
při nich vždy stáli.

Popis katastrofy začíná v 7. strofě. Dle autorových slov („náramné veliké povětrí“) lze usoudit, že se jednalo o opravdu silný vítr, který doprovázel zemětřesení. To zapříčinilo zasypaní domů i šachet. K upoutání pozornosti autor po této informaci použil exklamaci „ach Ježíš Maria křesťane rozmilý“, které mělo přimět publikum k ustrnutí. Havíři se stále modlili ke svým patronkám, aby při nich stály a najednou se stal zázrak:

10. Ty svaté modlitby
co při sobě měli,
viděli před sebou
ve veliké záři
stát Pannu Marii

⁵³ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň*, s. 191-192.

⁵⁴ Svatá Barbora je patronkou dělostřelců, pyrotechniků, havířů a ostatních profesí, u kterých hrozí riziko náhlé či násilné smrti. Také je ochránkyní proti smrti bleskem, v čase bouří a požárů.

Panna Maria k nim promluvila a ujistila je, že při nich stojí za to, jak ji i svatou Barborku uctívali. Reakce byla okamžitá, neboť „hned ti havířové hrůzou na zem padli“ a začali se opět modlit. „Hrůza“ zde nejspíš neznamená něco strašlivého, ale tzv. „hrůzu zbožnou“, tedy obavu v to, že pokud se nepomodlí v tom okamžiku, bude vše zmařeno.

Pohroma zastihla jen ty, kteří nevěřili v Pannu Marii, nebo ty, kteří se posmívali křesťanům všeobecně. Bylo zasypáno 760 havířů, z toho 340 havířů nepřežilo. Šest dní trvalo, než ty nešťastníky dostali z trosek ven. O tom, že to nebylo hezké podívání, svědčí strofa č. 16:

16. Šest dní to trvalo
než jich vydobyli,
zaplakati musel,
kdo tam přítomný byl,
kdo jenom jich spatřil.

I strofa č. 17., ve která jsou navíc mrtvá těla popsána naturalisticky:

17. Kterak jejich těla
polámané byly,
že i někteří
hlavy své napoly
rozpoltěné měli.

Emocionální složka se projevuje v 18. strofě, ve které autor sděluje mimo jiné i počet pozůstalých:

18. Přes tisíc sirotků
po sobě nechali,
co na tom pohřebě
se svými matkami
hořce naříkali.

Modlitby k patronkám zachránily 420 havířů, kteří následujících 8 dní drželi půst. Všichni obyvatelé prosili Boha a také „matičku Ježíše s nábožností ctili“. Jaká odměna nastane, pokud se lidé budou modlit, je popsáno následovně:

21. Kdo jich z nábožnosti

modlití se bude
ten bez velebné
svátosti oltární
zemřítí nemůže.

Od 22. strofy po strofu závěrečnou je samotná modlitba, kde se autor ztotožňuje s posluchači a hovoří inkluzivním plurálem k Panně Marii a svaté Barboře, které prosí, aby vždy při nás stály v poslední hodině. V závěrečné strofě je zmíněn kromě Panny Marie a sv. Barborky i Ježíš:

24. Budiž pozdravená
Panenka Maria
i s Pánem Ježíšem
se svatou Barborkou
budiž zvelebená Amen.

Zemětřesení není přímo vykládáno jako Boží trest za hříchy, ale je důsledkem působení silného větru. Přesto je duchovní ráz písně velmi silný a výrazným motivem je zde mariánský kult. Píseň je totiž důkazem toho, že modlitby k Panně Marii a svaté Barboře mohou věřícím zachránit život. V protikladu stojí nevěřící, kterým se jejich bezbožnost vymstila.

3.2.4. Zemětřesení ve Španělsku

Nová píseň o zemětřesení, všem věrným křesťanům na světlo vydaná. Tiskem Jos. Bergerové v Litomyšli 1868⁵⁵

Tato kramářská píseň má 21 strof po 7 verších. Úvodní strofa oslovuje publikum „ó křesťané rozmilí“, které má vyslechnout „strašlivé noviny o přehrozném znamení“ seslané Pánem Bohem. Takto zvolená epiteta vyvolávají pocit dramatičnosti. Ve 2. strofě autor přechází od 2. osoby plurálu do 1. osoby plurálu a upozorňuje na to, že jsme v srdci zatvrzelí, nechceme plnit Boží přikázání, protože věříme, že v této době nás Bůh

⁵⁵ VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*, s. 179-181.

nebude trestat ani hladem ani válkou. Dobrotivý Bůh nám posílá znamení, které se objevují na obloze. Znamení nás mají přimět k polepšení sebe samých a také přimět k pokání. Tyto první dvě strofy plní v celé své šíři funkci morální.

V lednu roku 1868 bylo večer na obloze spatřeno ohnivé znamení, kterého se všichni lidé báli. Když se „nebe otevřelo“ a objevilo se ono znamení, lidé dostali strach a učinili pokání.

Až na začátku 6. strofy je zmíněno, že zemětřesení zasáhlo „přesmutné Španěle“.⁵⁶ Ti, po spatření prvního znamení na obloze, začali naříkat a plakat. Znamení je popsáno jako: „ruka Boží metlu drží a dva meče tak ohnivý na ten svět hrozily“. Netrvalo dlouho a na obloze se objevilo další znamení v podobě čtyř sloupů, které byly „jako krví naplněný“ a mezi nimi byly ještě „dva ohnivé proudy“. Do třetice všech znamení se zjevila kometa:

8. Nedaleko toho místa
strašná hvězda vyšla,
hlava smrti a kordy tři
na sobě jest měla,
u ní hrozná metla stála
a ta paprsky ohnivý
od sebe dávala.

Na uvedených ukázkách můžeme vidět, že k popisu znamení autor užil často metafory, které děj oživují a dělají ho více strašidelným.

Autor staví okolí komety do kontrastu s ní, neboť jej popisuje jako „krásné hvězdičky jako drahé perličky“, které byly zahnány strašlivou kometou z oblohy pryč.⁵⁷

Strážní začali obcházet domy, aby vzbudili lid a ti se mohli začít modlit k Bohu. Sešlo se spousta lidí na místě, kde se znamení objevilo, a tito lidé tušili, že se něco zlého přihodí. Jedna křesťanka, která také přiběhla na místo činu, slyšela andělský hlas,

⁵⁶ V průběhu celé písně se jedná o jedinou zmínku lokace události. Není uvedeno žádné specifické město nebo vesnice, které by bylo zemětřesením zasáhnuto. Je tedy možné, že se zemětřesení vůbec neudálo ve Španělsku.

⁵⁷ Mohlo se jednat o perseidy, jejichž meteorický roj je v půli srpna neaktivnější a na obloze lehce pozorovatelný.

který ji říkal, abychom se polepšili a učinili pokání nad naším zlým a bezbožným životem.

Ve 13. strofě se autor obrací ke všem křesťanům, které žádá o polepšení, protože je Pán Bůh nahněvaný a rozhodnutý všechny ihned potrestat. Tak se tomu stalo ve Španělsku, kde ta znamení zvěstila příchod zemětřesení. Průběh zemětřesení, které trvalo celý týden, je popsán na 4 strofách a autor se nejvíce zaměřuje na jeho vliv na okolí. Kromě zničených domů a kostelů, je popsáno, jak pod jejich troskami zemřeli obyvatelé zasažených měst. Zemětřesení sebou přineslo další nebezpečí v podobě tsunami, které zaplavilo ostrovní města či města u břehu. Ti, co zůstali na živu, to neměli jednoduché. V první řadě přišli o své nejbližší, v druhé řadě také o střechu nad hlavou a byli nuceni se s tím vším vypořádat. Stavěli si obydlí na polích, snad aby se vyhnuli Božímu pohledu. Autor však upozorňuje na to, že Pán Bůh vidí všechny a není možné se před ním ukrýt. Zajímavé je, že zemětřesení podle této kramářské písně, ustalo samo od sebe.

V předposlední strofě autor opět mluví k publiku, které by si mělo vzít z tohoto příběhu ponaučení, a také opět učinit pokání, abychom byli před těmito katastrofami ochráněni. Když tak učiníme a zamyslíme se nad svými hříchy, Bůh se nad námi smiluje. To je doplněno o přirovnání symbolu zrcadla:

Ten trest Páně, ó křesťané, mějme za zrcadlo...

... neb nám je Pán Bůh představil hříšným za zrcadlo

Nepředstavujme, křesťané, zrcadlo chlípnosti

Tato kramářská píseň je oproti předchozím specifická tím, že zemětřesení, o kterém pojednává, předcházela tři Boží znamení, konkrétně čtyři ohnivé sloupy, dva ohnivé meče a kometa. Varování od Boha bylo trojnásobné, avšak málo platné, neboť lidé si z něj stejně nevzali ponaučení. Na základě tohoto příběhu mají lidé učinit pokání a pak budou od podobných katastrof ochráněni.

3.2.5. Zemětřesení v Americe

Nová píseň o velikém zeměhnutí v zemi Americké, jež tam trvalo od 15. až do 16. srpna roku 1869, což sepsal a vydal Josef Ter⁵⁸

Nákladem Josefa Hunka v Frankštatě. Tisk u Alf. Trasslera v Opavě

Kramářská píseň má rozsah 22 strof po 8 verších. Obsahový titul nese informace o lokaci a přesné dataci přírodní katastrofy. Autor uvádí píseň exklamací, kterou oslovuje křesťanské publikum a zároveň uplatňuje inkluzivní plurál k požadavku na zlepšení života:

1. Ach, proboha, ó křesťané,
polepšeme život náš,
ať tu metlu v České zemi
nikdy žádný nedočkáš,
kterou nyní zakusili
v té zemi Americké,
neb tam také žijou lidé
víry katolické.

Touto informací může v posluchačích vzbudit větší zájem o píseň, která má možná v první řadě informovat o události, jež se stala za oceánem, ale také nás varovat před tím, že taková katastrofa může postihnout i nás.

Ve 2. a 3. strofě se autor věnuje Božím znamením na obloze, která měla předurčit blížící se katastrofu a přimět lid k tomu, aby učinil pokání. Poprvé se jednalo o „hvězdy, které o půlnoci z nebe na zem padaly“, podruhé se na obloze objevily „dva ohnivé sloupy“. Obyvatelé Ameriky tomu nevěnovali pozornost, mysleli si, že je to tak v pořádku a spíše, než aby se zalekli, dělali si z toho legraci. Na závěr 3. strofy autor přirovnává chování hříšného lidu v Americe k dvou městům zmíněných v Bibli, která byla kvůli hříchům svého obyvatelstva zničena: „jak v Sodomě a Gomoře pýchu svou prováděli“. Ježíš Kristus potrestal Ameriku stejně jako Jeruzalém. Obloha ukázala třetí předzvěst katastrofy v podobě zatemnění oblohy. Temný oblak přinesl sebou bouři, kterou doprovázely blesky a hromy. Lidé začali mít strach, snažili se ukrýt a počali se

⁵⁸ BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*, s. 84-85.

modlit k Matce Ježíše Krista. V prvním čtyřverší 6. strofy autor připomíná, že na modlitby je již pozdě:

6. Ale kam se hříšník děje
před bohem, jeho mocí,
pozdě ruce zdvihající,
příspěj nám ku pomoci...

Od 7. strofy autor popisuje průběh zemětřesení, kde nejprve posuzuje jeho sílu a šíří postižené oblasti:

7. Tu veliké zemětřesení
i moře se vzbouřilo
šedesát mil do kvadrátu
jedné chvíle hynulo

Na to navazuje vyjmenováním konkrétních měst, která byla neštěstím zasažena. Jednalo se o Arekvipu, v písni vylíčena jako „slavné město“, ve které během 3 minut zahynulo 40 tisíc lidí. Dále zemětřesení způsobilo zkázu v „krásném městě Arcigi“ a zahubilo zde 2 tisíce lidí. V druhé polovině 9. strofy autor vstupuje komentářem:

9. ...Rozvažujme, ó křesťané,
jak moc boží veliká
že se musí pohnout srdce
i tvrdého hříšníka.

V 10. strofě autor přináší do děje emocionální složku pomocí řečnické otázky, co dělají „nemocní v nemocnicích, zločincové v žaláři a malé děti v kolébkách, na které zapomněla jejich matka“. Ti, kteří unikli smrti, se snažili o smíření s ostatními obyvateli a společně se scházeli na svatých místech, kde promlouvali k Bohu.

V další strofě autor prostřednictvím inkluzivního plurálu nabádá publikum, aby pohlédlo na moře, které také způsobilo velkou zkázu, neboť zatopilo dvě města. Nad tím pohledem si autor povzdechl:

11. Ach, žalostné podívání,
kam jen oko pohlédlo,
nebo vlny netrpěly

na své půdě žádného...

Tsunami, jemuž autor věnuje celé dvě strofy (č. 12 a 13), mělo také ničivé účinky, jelikož zničilo další města (Islí a Arikú), ve kterých jen pár lidí přežilo.

V 15. strofě je nalezen vzácný obraz svaté Trojice, který je následně pověšen dvěma ženami na strom. Tento obraz a také lidé, kteří zde pořádali sváteční mši, napomohli tomu, že zemětřesení náhle přestalo, jako by to přikázal sám Bůh. To ticho, které nastalo, autor přirovnává k tichu na hřbitově. Pro detailnější přirovnání přidává popis šířícího se pachu: „krajinou se šířil umrlčí zápach“. Dodnes se lidé schází u tohoto obrazu, díky kterému bylo zemětřesení ukončeno.

20. strofa nese informace o tom, že ještě dva měsíce po zemětřesení lidé zakopávali mrtvá těla, která však nebyla nalezena všechna, jelikož některá „se propadla“. Údaj o počtu uničených měst a vesnic autor zjistil v amerických novinách, čímž vzbuzuje před publikem pocit důvěryhodnosti.

V 21. strofě (stejně jako v 17.) se objevuje informace, že zemětřesení trvalo tři dny, zatímco v obsahovém titulu je uvedeno, že *trvalo od 15. do 16. srpna*, tedy dny dva. Za tuto dobu umřelo 150 tisíc lidí, byla zničena pole i luka, zahynulo mnoho dobytka a tato škoda byla vyčíslena na 300 miliónů dolarů. V druhé polovině 21. strofy autor prosí svatou Trojici skrze modlitbu o ochranu před přísným soudem Božím. V závěrečné strofě autor užívá opět inkluzivní plurál:

22. Tak se hleďme polepšiti,
roztomilí křesťani,
neb nám pánbůh ukazuje
též podobné znamení. Amen

I v této kramářské písni předchází katastrofě tři Boží znamení a stejně jako v předchozí písni je lidé brali na lehkou váhu, za což byli potrestáni nejen zemětřesením, ale i tsunami. V písni je také odkaz na biblický příběh o hříšných lidech ze Sodomy a Gomory.

3.3. Povodně

3.3.1. Povodně v Bzenci, Buchlově a Velehradech

*Píseň o hrozně povodni nešťastných obyvatelů na panství buchlovském, velehradském i bzeneckém*⁵⁹

V této kramářské písni, která má 32 čtyřveršových strof, autor oslovuje křesťany:

1. Ó, křesťané, se ustrňte,
poslyšte zpívání smutné,
co já vám budu zpívati,
musí vám srdce zaplakati.

2. strofa publiku prozrazuje, že tato kramářská píseň bude o nešťastných lidech, kteří kvůli povodni žijí v chudobě a bídě.

Ve 3. strofě je uvedena informace o dataci povodně, která se tedy udála 12. – 13. června roku 1825. Následující strofa upřesňuje dataci na neděli po poledni, kdy začala řádit bouře i s krupobitím, které nejvíc zasáhlo Bzenec, Buchlovice a Velehrad. Ustavičně pršelo 7 hodin, déšť vydával silný hluk, kvůli kterému lidé nemohli spát. Voda brala stavení, lidé se chtěli uchránit, ale neměli kde, lezli tedy na půdy a střechy a mnozí tak zahynuli. Voda se lila dovnitř okny, jelikož dosahovala výšky až 8 střeovic⁶⁰.

V 10. strofě autor přidává emocionální složku, kterou vyjadřuje pomocí epitet *constans* jako „hrozně lamentýrování, truchlivý pláč a kvílení“, které se okolím šířily od rodičů, kterým voda odnášela potomky.

Velký prostor (13. – 16. strofa) je věnován dobytku, který byl vodou unesen či zahuben. Pro větší dramatičnost autor opět užívá epitet *constans* „hrozný zvuk, bázeň velká“. V 15. strofě autor dobytek vyjmenovává a uvádí počet utopených:

15. Čtrnáct sto spočítajíce,
utopilo se zajisté
koně, volí, krávy, ovce,

⁵⁹ BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*, s. 81-82.

⁶⁰ Stará měrná jednotka, která byla odvozena od délky chodidla panovníka. 1 střevice se rovná 29,57 cm.

i sviňský dobytek ještě.

18. strofa je autorovým povzdechem, kterým vyjadřuje své emoce a tím zvyšuje dramaticklost celé písně:

18. Ach, kterak mám víc zpívati?

Musí srdce plakati,

Když si to všechno rozjímám,

Jak jest bůh všemohoucí pán.

Poté už se autor věnuje Bohu. Nejdříve je Bůh popsán jako „dobrota nesmírná, který všechno v své moci má“. Dále je vylíčena jeho velká moc slovy „promění vše v okamžení, jak se jeho vůli líbí“. V poslední řadě nás autor upozorňuje, že Bůh nás může trestat za naše hříchy.

Od 22. strofy po strofu 25. se autor vrací k vyprávění příběhu. Druhý den se přihnala opět bouře s kroupami a hromy. Pro navození lepší představivosti je užita metafora „všecko se v nic obrátilo“. Ve 23. strofě je vyjmenováno, co pod pojmem „všecko“ bylo myšleno, konkrétně tedy vinice, pole a ovocné sady. V následující strofě jsou uvedeny vesnice, které byly povodní zasaženy, dle jejich výčtu můžeme vyvodit, že povodeň zasáhla Zlínský kraj (Buchlovice, Stříbrnice, Bzenec, Zlechov, Tupesy, Břestek, Boršice, Osvětimany) a také východní část kraje Jihomoravského (Kyjov a Vracov).

V 26. strofě autor oslovuje publikum jako „bratrové milí, jenž jste v srdci zatvrzelí“, kterým doporučuje, aby pomohli těm, co nyní žijí v bídě, neboť to může potkat kdykoliv kohokoliv z nich. Dále se je snaží přimět k učinění pokání, které může odvrátit podobná neštěstí:

28. A vy, křesťané rozmilí,

obraťte se na pokání,

zanechejte vši marnosti,

ať ukrotíme hněv božský.

Od druhého dvojverší se objevuje modlitební formule: „Staň se tvá vůle Pane, měj nás všechny v své ochraně“.

30. strofa má ukázat, že modlit k Bohu je důležité, protože se „o nás věrně stará a dává nám požehnání“. K samotnému Bohu autor mluví v posledních dvou strofách opět prostřednictvím modlitební formule:

31. Ó, hospodáři, pane náš!

Ty, jenž všecko v své moci máš,
odvrať od nás tu metličku,
ať poznáme tvou moc božskou.

32. Ať někdy po té žalosti

Přijdem do věčné radosti,
Kdež přebýváš s Kristem Pánem.

Až na věky věkův amen.

Kramářská píseň detailně popisuje, jak se povodeň postupně valila různými místy a co všechno zničilo. Velký prostor autor dává popisu zahubeného dobytku. K této zpravodajské funkci se přidává i funkce morální, která je vyjádřena opět didaxí.

3.3.2. Povodeň u Vídně

*Nová píseň o hrozné povodni u města Vídně roku 1830.*⁶¹

Tato píseň má rozsah 36 dvouveršových strof a již v té úvodní autor upozorňuje recipienty, že si příběh o povodni nevymyslel:

1. Křesťané rozmilý, poslechněte nyní
ten příběh povodní, který jest pravdivý.

Po oslovení následuje upřesnění datace na měsíc únor. Autor poukazuje na to, že celá povodeň je následkem Božího hněvu a má sloužit k polepšení:

3. Bůh seslal povodně lidu k polepšení,
bychom se lepšíli, Boha nehněvali.

⁶¹ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 186-189.

Lokace události je uvedena v následujících dvou strofách. Povodeň, která „ze sněhu se zdvihla“, zasáhla město Štajemark, Linz a dalších 7 měst, která nejsou blíže určena. Mimo tato města „tuzé vyhubila a mnoho sebrala“ v 30 okolních vesnicích. 6. a 7. strofa v posluchačích má navodit dojem, že tak velká povodeň zemi nezasáhla spoustu let, a lidé si jen těžko mohou představit její následky:

6. Není k vyslovení, možné vypsát není,

jest to stotřicet let od té velké vody.

7. O tak velké vodě slýcháno nebylo,

jako letošní rok ve Vídni se stalo.

Aby si posluchači lépe představili, jak strašná ta událost byla, používá autor popisy lidských emocí:

8. Ó, jaké kvílení bylo od těch lidí,

kteří tam plakali, o pomoc volali.

V písni se objevuje motiv plujícího dítěte na kolébce po vodě, který lze přirovnat k biblickému příběhu o Mojžíšovi:

9. Dítka na kolíbkách po vodě jsou plouly,

a to sám Pán Bůh ví, odkud ony byly.

26. Dítěk na kolíbkách po vodě plavilo,

jaký pláč a nářek od rodičův bylo.

V 11. strofě autor popisuje, jaká to byla podívaná:

11. Ach, jaké divadlo na ty vody bylo,

když statky a chlívy po vodě plavalo.

Po té pokračuje položením řečnické otázky „Ach, kampak lidé ubozí utekli?“, na kterou si sám odpovídá „Snad že bezpochyby k utopení přišli“.

Autor již ve 4. strofě zmiňoval, že povodeň vznikla kvůli tajícímu sněhu. Problémy působila nejen velká voda, ale i ledy, které se uvolňovaly a ničily stavby. Voda stoupala rychle, během chvíle dosáhla na 6 loktů (tedy přes 3,5 metru). Nejvíce utrpěl jeden most, který autor popisuje na 17. – 22. strofě. Zachránit most se snažilo mnoho lidí, kteří od něj odstřelovali kusy ledu. Z 230 sáhů zbylo jen 10 jochů, což je připomenuto ve dvou strofách:

19. Než ledu pomohli, most byl roztrhaný,
jenom deset jochů státi ho viděli.

22. Ten most na dva díly prudce voda vzala,
jenom deset jochů státi ho nechala

Voda začala upadat až po 4. dni, a jak upadla, bylo možno zjistit, kolik lidí bylo utopeno. Autor uvádí počet přes 1000 mrtvých a ujišťuje publikum, že se opět jedná o pravdivou informaci⁶²:

25. Oučet byl takový: mnoho tisíc lidu
a ještě taky sta, to jest pravda jistá.

V písni nechybí ani emocionální složka vyjadřující smutek nad odloučením manžela od manželky:

27. Jaký pláč a nárek od manželův bylo,
když manžel manželku opustiti musel.

Ve 28. strofě autor doporučuje publiku, aby se zamysleli nad touto událostí a modlili se k Bohu a Marii Cellenské za ty nešťastníky. Po té mluví přímo k Marii Cellenské, kterou žádá o přimluvení se za postižený lid.

Pozornost je věnována i činnosti císaře pána, který se osobně přijel podívat na zničený most a nabídl lidem svoji pomoc.

Od 33. strofy autor prostřednictvím inkluзивního plurálu vyzývá posluchače, aby složili modlitbu těm, co se utopili. Na tomto místě je užita metafora „pět ran Krista“. Dále by lidé měli požádat Marii Cellenskou o odvrácení náhlé povodně. V posledních dvou strofách je užita modlitební formulace:

35. Přimlouvej se za nás, Matičko Ježíše,
za šťastného skonání a spasení duše.

36. Ať se tam radujem' v nebi s Kristem Pánem;
Ježíši, spasiž nás věčné věky! Amen.

⁶² Josef V. Scheybal se v dodatku k písni domnívá, že autor o počtu mrtvých přeháněl. Pozdější úřední listina totiž snížila počet mrtvých na 74 osob.

Autor popisuje povodeň, kterou zapříčinilo tání ledu, přičemž se jednalo o Boží trest za lidské hříchy. Tato píseň je silně spjata s mariánským kultem. Náboženský motiv lze shledat i na plující kolébce, která může být odkazem na příběh Mojžíše z Bible. Patrná je i ideologická funkce, neboť autor vyzdvihuje nabízenou pomoc od samotného císaře pána.

3.3.3. Voda a hrozící hladomor v Polsku

*Píseň, novina z Polska do naší krajiny.*⁶³

Úvodní strofa začíná zbožným zvoláním „Pro pět ran Ježíše“, po které autor oslovuje „křesťanské duše“, aby věnovaly pozornost tomu, co se zlého událo. Nářek, který se světem rozléhá, je tak velký, že naposledy takový byl při potopě světa. Děj začíná 3. strofou, ve které je uvedeno, že bouře se silným větrem odnesla několik stavení. Dramatičnost je umocněna veršem „k vyslovení není co škody nadělalo“. Až v 5. strofě autor užitím inkluzivního plurálu oznamuje, kde se událost stala:

5. Poslyšme pospolu žalostnou novinu co nám z Polska přišla do našeho kraju.

V 7. strofě autor uvádí dataci silného deště na 4 dny a noci v měsíci červenci. Déšť zapříčinil vylití řek, které zatopily 6 krajů v Polsku, a toto neštěstí si vyžádalo 106 obětí všech věkových kategorií.

Od 10. po 13. strofu je vylíčena záchrana dvou dětí jako Boží zázrak. Autor se zde snaží o zvýšení pozornosti posluchačů užitím vzývajícího slovesa:

10. Poslyšte, dvě děti na stole seděli Pán Bůh je zachránil, po vodě plynuli.

11. Když jsou jich chytily u města Lemberku⁶⁴, co ty děti pravili, poslechněte skutku.

12. Ty dítky v ručičkách měli modlitbičky, ty byli podané od Krista matičky.

13. V nich stál ten trest Boží, teď na nás poslaný, tj. metla Boží, by jsme se lepšili.

⁶³ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

⁶⁴ dnešní Lvov na Ukrajině

Trest byl seslán také z důvodu toho, že v Polsku byly věci předražené, např. chleba stál „desetník libra“. Lidé žijí v chudobě a bídě, neboť trpí hladem z nedostatku erteplí.⁶⁵ V 16. strofě je žádán Spasitel Kristus o smilování nad těmito nešťastníky, neboť jim hrozil hladomor, který si vykládali jako projev Božího hněvu:

18. A teď se od hladu veliký mor rozmáhá, to jest metla na nás, od samého Boha.

Emocionální složka se projevuje ve strofě č. 19 a 20, kde je popsán nářek hladových dětí a rodičů. Rodiče jsou nešťastní, protože nemohou svým hladovým dětem pomoci. Autor opět připomíná, že všechna neštěstí jsou následky Božího trestu. Pán Bůh však netrestá bezdůvodně, ale kvůli pýše, falešnosti a nepravosti. Ve 23. a 24. strofě je vykreslena Panna Maria jako ochránkyně, která za hříšníky u Pána Boha oroduje:

23. A kdyby Maria za nás neprosila, dávno by nás Boží ruka vyhubila.

24. Panněnka Maria ručičky složené, prosí za hříšníky syna svého věrně.

Bezbožní lidé jsou popsáni jako nevděčníci, kteří mají radost z toho, když Boha svými hříchy rozhněvají. V Polsku Pán Bůh seslal na lid obrovský trest, poněvadž kvůli povodni a hladu někteří lidé zahynuli. Autor na to reaguje slovy:

27. Ach není horšího a strašnějšího viděti, umírat člověka hladového.

Představa hladomoru je lítostivá, a proto autor přemýšlí, co by se stalo, kdyby se i nadále úrodě nedařilo:

30. Z očí slze tečou a plakat musíme, když sobě smrt hladem jenom představíme.

31. Ach, kdyby pár roku se nic neurodilo, tak by na tisíce lidu pohynulo.

V závěrečných 3 strofách autor použil modlitební formulaci, ve které prostřednictvím Panny Marie žádá o odvrácení všeho zlého:

32. Krásnou modlitbičku skrz matičku Krista skládáme, Ježíši odvrát tu metličku.

33. Nedopouštěj na nás mor, hlad, vojny, prosíme Ježíše, služebníci tvoji.

34. Ať s tebou někdy v nebeských s hledáme, Spasiteli světa až na věky.

⁶⁵ erteple = brambory

Autor v této kramářské písni přirovnal potopu k potopě světa, což je ojedinělé přirovnání u mnou zkoumaných písní. Křesťanský motiv prostupuje celou písni a důvod povodně a hladomoru je vyložen opět jako Boží trest za lidské hříchy.

3.3.4. Povodeň v Praze a po českém království

*Truchlivá píseň o velké povodni, která byla od 1. do 3. února v roce 1862 v Praze a po českém království.*⁶⁶

Tisk S. Pospíšila v Chrudimi 1862

Tato kramářská píseň má 14 osmiveršových strof. Autor oslovuje publikum „Ach proboha, draží krajané, slyšte smutné zpívání, zvláště rozmilý Čechové, o přehrozné povodni...“ Ihned poté je uvedena datace povodně na sobotu a neděli (1. a 2. února). Podle autorových slov se jednalo o rozsáhlou povodeň, neboť způsobila tak velké škody, že to ani popsat nelze. Zatopila 100 domů ve 30 pražských ulicích, nejvíce však byla zasažena oblast Židovského Města. Voda se valila od Budějovic⁶⁷, přes Braník, dále do Podolí a Podskalí až po Smíchov. V této oblasti zničila mosty, mlýny a několik set sáhů⁶⁸ dříví. Následující strofa nese emocionální prvky:

4. Smutné to bylo dívání
na lid naříkající,
žalostné rukou vzpínání
matek, dítek plačících,
kteří příbytku neměli
ani žádné zálohy;
dítky jim hlady kvílely,
místem chleba neměly.

Po vyličení tragického osudu, které obyvatelé těchto míst zasáhl, se autor věnuje pomoci, která přišla ze strany pražského magistrátu a šlechty. Ti se postarali o všechny

⁶⁶ BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*, s. 82-84.

⁶⁷ pravděpodobně Budějovická ulice

⁶⁸ 1 sáh = 3,412 metrů krychlových

katastrofou postižené, pomáhali jim se vším, co bylo potřeba, a obdarovali je nejen jídlem, ale i financemi. V 6. strofě doplňuje výčet pražských částí, kde velká voda běsnila. Jednalo se o Karlín, Libeň, Holešovice, Troju a Podbabu.

Od 7. strofy v zájmu autora není už jen Praha, ale i ostatní města v Čechách:

7. U Mělníka hrůza vládla,
tam se sešly tři vody,
Labe, Oupa a Jizera
náramně vystoupily,
na dvacet střeveců zvýši
tam voda vystoupila,
víc nežli sedm vesnic
v rovinách zatopila.

V Litoměřicích to bylo ještě horší, jelikož voda vystoupala na 21 střeveců a zatopila celé okolí až k Terezínu. Ve varnsdorfském okrese se vytil rybník a zničil mlýny, stavení, ale i koně a dobytek. I v této písni se objevuje motiv plující kolébky, která je odkazem na biblický příběh o Mojžíšovi. Autor v písni několikrát použil slovo „divadlo“, které v té době mělo význam „pohled, úžas nebo cokoliv, co stojí za vidění“, například „jaké to divadlo strašné“ (strofa č. 2) nebo „jak přežalostné divadlo dole bylo k spatření“ (strofa č. 9).

Povodně řádily i v kraji uhlířskojanovském a v okrese poděbradském, kolínském a rokytnickém. Rozvodnila se řeka Jizera, kterou doprovázel „přenáramný hukot“, a zničila v Pasekách klenby na železniční dráze. U Karlových Var záplavy postihly mnoho vesnic (Falknov, Nejdek, Kraslice apod.) a škody byly vyčísleny na milióny.

13. strofa má v lidech probudit uvědomění, že za přírodní katastrofy nemůže jen příroda, ale především Bůh, který nad nimi vládne:

13. Takové přetěžké rány
bůh na nás sesílává,
přec mluví mnohý v rouhání,
že to příroda vinna;

bůh jen přec přírodou vládne,
on velí nebem, zemí;
ach, polepšeme se křesťané,
pánbůh jest rozhněvaný.

V závěrečné strofě autor upozorňuje, že špatní křesťané jsou mnohdy horší než pohané, neboť se Bohu vysmívají. Píseň končí modlitební formulací:

... ach, smiluj se, Hospodine,
odpusť nám provinění,
odvrať tresty zasloužené,
dej nám své požehnání.

Zpravodajská funkce je v písni výrazná, autor totiž detailně popisuje všechny oblasti, které byly zaplaveny. Píseň plní i funkci ideologickou, protože autor celou jednu strofu věnoval tomu, jak pražský magistrát se šlechtou se starali o povodní postižené obyvatele. Třetí funkce je nábožensko-morální, prostřednictvím které je publiku připomenuto, že lidské hříchy jsou od Boha vždy potrestány.

3.3.5. První píseň o povodni na Berounce

*Nová píseň o protržení se mračen a velké povodni v Čechách, dne 25. Května 1872.*⁶⁹

Autor: Krejza Václav

Autor oslovuje publikum slovy „Poslyšte vlastenci milí“, z čehož lze usoudit, že se bude jednat o píseň s motivy vlastenectví. Dokladem k tomu je druhá část úvodní strofy, která zní: „Srdce lidské žalem trne, cítí nevyslovnou strast, že rány tak hrůznyplné, ohromily naši vlast.“

⁶⁹ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

Ve 2. strofě autor lyricky líčí květen jako „měsíc plný krásy“, který však české zemi zanechal smutnou památku. 25. května se přihnala strašná bouře, která zahalila tu překrásnou květnovou krajinu.

3. strofa je důkazem toho, že kramářské písně byly senzacechtivé a působily rozruch. Autor zde užívá expresiva a epiteta, která upoutávají pozornost publika, a celé to působí hyperbolicky:

3. Užasni se Čecha plémě, nad touto hroznou chvílí, neboť skoro sto mil země, proudy mračen zalily! Voda rostla s velkou mocí, v minutě až pět stop! lilo se až do půl noci: tisícům tu chystá hrob.

Poté následuje výčet míst, která byla povodní nejvíce zasažena. Byly to Rokycany, Hořovice, okolí Karlova Týna, Beroun, Rakovník, okolí Žatce, Žlutice a další obce. Na některých místech voda dosahovala až 7 sáhů, není tedy divu, že pobrala všechna stavení, mlýny i mostky, které ji stály v cestě. Autor k uvedeným údajům připojuje několik příkladů o tom, kolik lidí se v konkrétních vesnicích utopilo. Tento výčet zabírá v textu 6 strof.

Ve 12. strofě říká, že povodně se objevily i na jiných místech, kde napáchaly velké škody. K tomu je přiložen opět příklad (strofa č. 13) o povodni v Praze, která poničila 200 vorů.

14. strofa je o zamyšlení se nad takovým neštěstím, který je projevem Božího trestu za lidské hříchy. Tyto hříchy, které nás vedou ke zkáze, jsou konkrétně vyjmenovány: „nevěra, hrdost a pýcha lehkovážného lidu“.

Božská moc nad zemským povrchem je popsána ve strofě č. 15:

15. Že to Boží dopuštění, nechce věřit času duch, síly přírodní se cení, jak by ony byly Bůh; avšak ten, co všecko stvořil: ptactvo živí, kráslí květ, dosud svou moc neodložil: řídí a spravuje svět.

Autor moralizování končí prosbou v inkluzivním plurále:

16. On nás, když jej opouštíme, vede opět k sobě blíž, pro viny, když zasloužíme, klade na nás mnohý kříž; protož k němu se obraťme, k jeho mocné ochraně; svým pak bratrům kříž osladme, jako vzorní křesťané.

Tato verze kramářské písně o povodni na Berounce je zajímavá tím, že autor v ní opěvuje jarní přírodní scenerie. V písni autor uvádí několik příkladů, ve kterých konkrétně popisuje, jak voda zasahovala.

3.3.6. Druhá píseň o povodni na Beronce

Ach, křesťané katoličtí, poslechněte písničku.⁷⁰

Píseň má 19 strof a k písni náleží i „Srdečné vzdechnutí“. Autor vypráví, co se stalo, když putoval přes Beroun k Praze a rozhodl se, že o tom sepíše píseň. Autor často oslovuje diváky „bratře, sestro“. Jaké neštěstí spatřil, by nepřál nikomu vidět. Pán Bůh potrestal lid prostřednictvím vodního živlu, který pobral vše, co mu do cesty přišlo. Pátá strofa zachycuje zoufalství:

5. Tu dítky pro své rodiče přenáramně bědují, tu zas rodiče pro dítky hořce si naříkají,
též i ženy pro své muže omdléváním litují.

V šesté strofě se objevuje řečnická otázka, pomocí které si máme sáhnout do vlastního svědomí:

6. Slyšels bratře nebo sestro to lidské naříkání, když jsou na vodě plavali a o pomoc
volali? lidské pomoci nebylo, leč od Boha samého.

Až v 7. strofě se dozvídáme datum, kdy se povodeň udála. Květen je zde popsán jako měsíc, který „nám býval vždy radosti, obrátil se v neštěstí“. Další strofa popisuje rozsáhlost neštěstí jako něco, co nelze ani vyslovit. Sám autor říká, že už dál nebude popisovat, co se kde stalo, protože by to bylo zbytečné. V 10. strofě autor promlouvá k posluchačům ve 2. osobě singuláru:

10. Že jsme metlu zasloužili nelze pochybovati, metlu boží na se stáhli a ruku trestající,
to neupřeš, nevymluvíš, každý tomu přisvědčíš.

Svou moc ukázala i Nejsvětější Trojice, protože v den jejího zasvěcení byla povodeň nejhorší. Z toho důvodu autor žádá posluchače, aby věřili v Boha, a on jim za to odpustí:

⁷⁰ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

12. Pročež, rozmilí vlastenci, já vás uctivě žádám, kteří máte jiskru víry, rozžnete v plamen živý, Bůh odpustí, buďme jisti, své dítky neopustí.

V textu jsou zmíněna dvě biblická města, a to Ninive a Sodoma. Autor radí, aby lid prosil Boha, a ten jim odpustí hříchy. Ve 14. strofě je žádána o pomoc nejsvětější Trojice:

14. O nejsvětější Trojice, na kolena padáme, ústy, srdcem, z celé duše, pobožně tě
vzýváme, neopust' nás v nynější čas blahem vzhůru voláme.

V další strofě autor pobízí publikum slovy *vzhůru bratří, vzhůru sestry* a přirovnává je k „ptactvu nebeskému“. Anděl Páně vytrubuje, aby se rychle probudili, a jejich volání Bůh vyslyší. Za patronku si chtějí zvolit Pannu Marii, kterou když požádají, tak se přimluví i u Ježíše Krista. V 18. strofě žádá posluchače, aby složili modlitbu za své utonulé bratry a sestry a Bůh je přijme na milost a zajistí jim věčnou slávu. V poslední strofě autor promlouvá k nejsvětější Trojici, kterou žádá o udělení věčné slávy a radosti.

Na konci písně se nachází Srdečné vzdychnutí, což je modlitba:

O nejsvětější nerozdílná božská Trojice! Bože Otče, buď milostiv nám hříšným. Bože Synu, smiluj se nad námi, ukižovaný Ježíši. Bože Duchu svatý, osvět' nás a naplň srdce svých věrných. Amen. Otč. a Zdravas.

Autor tuto píseň pojal jako převyprávění svých vlastní zážitků z putování po českém kraji, samotný popis příběhu je však upozaděn, neboť autor spíše než na popis zprávy o pohromě se zaměřuje na emocionální stavy a také morální ponaučení. Podle autora kromě víry v Boha a v Pannu Marii je důležitá víra v Nejsvětější Trojici.

3.3.7. Třetí píseň o povodni na Berounce

*Bože, Otče na výsosti, uslyš naše vzdychání*⁷¹

⁷¹ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

V úvodní strofě autor neoslovuje publikum, nýbrž mluví inkluzivním plurálem k Bohu a k Panně Marii. Autor si uvědomuje, že Boží trest je oprávněný, neboť chování lidí je špatné:

2. Pro Boha skrz hroznou pýchu, a skrz závist na světě, nic dobrého neslyšeti, jak to dále vykvěte, jeden druhého trápí, faleš mezi lidem platí, teď není žádné lítosti, vidějí-li bratra v nouzi.

Ve třetí strofě je osloveno publikum „poslechněte křesťané“, kteří mají vyslechnout, jaké neštěstí se stalo v Čechách. Další strofou začíná popis děje. Poříč u Plzně zasáhla silná bouře, „že se až země třásla prudce“ a skrze ní přišla povodeň, která pokračovala do dalších měst a vesnic. V Plasech „lidé ruce spínali, a k nebesům volali, když viděli svoje jmění, pod vodu zatopeny“. Autor vypráví příběh s dramatickými prvky vyjadřující smutek a beznaděj:

6. Srdce se v mém těle chvěje, když na ty města patřím, od Plasů až přes Rakovník, co tam hrozného vidím, domy jsou odnešeny, některé zbořeny, mnohé jsou na rozsypaní, smutné to podívání.

7. Jaké velké hromobití, při té povodni bylo, lidé na své střechy lezli, strašlivé to divadlo, rodiče starostliví a o své děti pečliví, by dvě děti zachovali, na střechy vylezli.

Silné emocionální vyjádření je patrné v následující strofě, kde autor popisuje, jak zázrakem přežilo dvouleté dítě, které máma držela v náručí. Dítě bylo nalezeno na stromě, rodiče se však utopili. V následující strofě je popsán příběh dělníka, který byl také na stromě, poprosil dva známé o záchranu. Bohužel však všichni tři utonuli. U Karlova Týna povodeň také zasáhla, což autor popisuje detailně. Zničila celou železnici, domy pod kopcem, chlévy, dobytek i nábytek. V Praze také voda řádila i přes to, že obyvatelé města prosili Boha o ochranu. Ve stejný den se stalo neštěstí v Prusku u Náchodu, kde udeřila velká bouře a hromy zabily dva lidi. Zázrak je popsán v 13. strofě:

13. I v Německu na druhý den, a to k šesté hodině, ploulo jedno němé zvíře, mělo chlapečka v hubě, ten byl při tom ještě živ, v tlamě nad vodou nešený, ruce své spínal o pomoc, jak je velká Božská moc.

Na tomto příkladě autor připomíná, že si máme v neštěstí pomáhat. Jako poslední příběh je vyličena smrt malých dvojčat, kteří si umřeli v náručí.

Autor končí píseň slovy:

16. Co počnete vy ubozí, a malinké sirotky, jenž jste rodiče ztratili, v té veliké povodni, obraťte své srdce k nebi, Bůh vás bude žehnat, někdy tam v nebesích, s Kristem Pánem, na věky věkův.

Tato kramářská píseň vypráví o stejné povodni, jako dvě předchozí písně, avšak dle výčtu zasažených obcí, se autor zaměřuje spíše na jiné oblasti. K rozvodněné Berounce připojuje povodně v Praze, ale i v Prusku. Popis události je doplněn o zázračné příběhy s dobrým i špatným koncem. Příklady citově vypjatých příběhů celý text ozvláštňují.

3.3.8. Povodeň na řece Sázavě

*Truchlivá píseň o velkém neštěstí, které se událo na rozvodněné řece Sázavě u obce Kocerad, Nedaleko Ondřejova dne 22. Června 1886.*⁷²

V úvodní strofě autor nejprve poukazuje na to, že neštěstí může číhat na každém rohu bez jakéhokoliv signálu:

1. O jak veliké neštěstí ve světě lidé potkává, bez nadání, bez návěští kde nás smrt' očekává, slyšte ó křesťané milí, kalicha Kristového, neb při svatém birmování mnoho dušich ztraceno.

Z výše citovaného je znatelný náboženský motiv, který je odvoditelný z autorových slovních spojení s křesťanským významem, a to nejen z oslovení „ó křesťané milí“, ale i ze slovního spojení „kalicha Kristového“ nebo z křesťanské události „svaté birmování“. Svaté birmování je stěžejní událost písně, neboť právě při něm, se udála pohroma v podobě povodně:

2. Nedaleko odtud' leží vesnice Kocerady, a mezi tamními vrchy řeka Sázava teče, byla tuze rozvodněná, když s odbývat mělo a to svaté birmování, mnoho slzí cezeno.

Nad touto tragédií mají popřemýšlet „roztomilí křesťané se soucitným srdcem“. Autor nejspíš záměrně používá milá epiteta, aby si publikum lépe získal. K vyvolání

⁷² Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

větší dramatickosti děje užívá expresiva jako „mladý lid přeradostně spěchal“ i eufemismy „k milým svým rodičům více nevrátil“.

4. strofa obsahuje údaje o dataci rozvodnění Sázavy, která způsobila povodeň a smrt účastníků svatého biřmování:

4. Dvaadvacátého června to k deváté hodině, hrozné bylo ustrnutí to na řece Sázavě, neb ubožátka rozmilí měli být biřmování, jež však v rozvodněné řece našli hrob osudný.

V následující strofě jsou doplněny informace o tom, odkud lidé, které šli na biřmování svých dětí, pocházeli. Kromě Kocerad⁷³ se jednalo o vedlejší vesnice Vlkovec, Komorní Hrádek a Vestec. Jelikož tyto vesnice dělí od Kocerad řeka, lidé byli nuceni ji přeplovat. Aby publikum udrželo pozornost, volí autor uprostřed 7. strofy autor exklamací „ó Matičko Krista Pána slyšte křesťané milí“, po které pokračuje v popisování děje události. Při převozu lidí z jednoho břehu na druhý to s malou loďkou tak házelo, až se potopila. Aby příběh působil více napínavě, autor zde opět užívá expresiv, jako např. „přežalostně volat“ nebo „přehrozné okamžení“. V 9. strofě, kde je mimo jiné vylíčeno, jak se loď potápí, se také lidé stojící na té lodi, dovolávají Boha. Převozník se zachránil tím, že skončil do vody a uplaval, a tím způsobil smrt ostatních pasažérů lodi.

V 10. až 12. strofě autor užil znovu exklamace „Matičko Krista Pána“ a „Matičko sedmiboletná“, dále metaforu „pro Kristové drahé rány o Matičko Kristova“, které vytvářejí pocit větší zarmoucenosti nad probíhající událostí.

13. až 15. strofa líčí smutek šířící se krajinou. „Ruce lomí“ jak matky, tak i děti, které se navzájem nemohou najít, neboť je „kryje zem svatá“. Autor tak opět použil eufemismus pro smrt. Oslovení posluchačů ve 14. strofě je metonymické: „křesťanské srdce“.

V 16. strofě autor oslovuje posluchače „O vy milí rodičové“, což je odlišné od oslovení, která používal doposud a apeluje jim na city tím, že jim připomíná jejich zemřelé ratolesti, které je před smrtí prosili o odpuštění. Další strofa je opět křesťansky orientována. Autor zde opět vyzdvihuje Matičku Krista Pána, která děti chránila a zachovala jim život, a Bůh je ukotven přívlastkem „nejvyšší“.

⁷³ dnešní Chocerady

Autor v závěrečné strofě říká:

18. A tak s Bohem dokončujem to přesmutné zpívání, pro Kristové umučení žádám vás lidé milí, byste za obtíž neměli za ně se pomodlití, a jednou v Božím království se tam s ním shledati.

Tato kramářská píseň zachycuje povodeň, která postihla vesnici, kde se právě konalo svaté biřmování. K vyvolání větší dramatickosti autor používá expresivní a ustálené výrazy. Celkově je píseň křesťansky orientována.

3.3.9. Povodeň v Americe

Nová a pravdivá píseň o přehrozné potopě v Americe v zemi Pensylvánii na začátku 30. května a na konci 6. června roku 1889, což se z této písně a v připojeném popise nejlépe vyrozumí.⁷⁴

V úvodní strofě autor oslovuje posluchače „křesťané“ a žádá je, aby dávali pozor na to, co strašlivého se jim chystá zazpívat. Příběh začíná odhalením datace události na 1. června roku 1889. Obloha v zemi Pensylvánii se zahalila do tmy, po čemž následovala bouře, kterou doprovázely hromy tak silné, až se z toho zem třásla. V tom se na obloze zjevil zázrak, který vyděsil všechny, co ho spatřili:

5. Přitom obloha nebeská na půli se rozdělila, tři kříže byly k vidění, v způsobu nebeské duhy.

6. Lidé strachem omámeni, ježíš Maria! volali; ó Matičko Krista Pána, stůj při nás Panno Maria!

Následkem bouře byl tři dny trvající déšť, který způsobil zvednutí vod na úroveň dvoupatrových domů. V hlavním městě Johnstovnu se utopilo 20 tisíc lidí a v okolí řeky Conemanghy byly zničeny statky, dvory a továrny. Voda doslova odnesla města i vesnice. O aktuálnosti děje svědčí 11. strofa:

⁷⁴ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

11. Takže dnes není k spatření ani kámen na kameni, jenom rokle a pustiny, ani človíček jediný.

Voda zatopila i železné hutě v Kumbrii, kde zahynulo 7 tisíc dělníků. Další zázrak je popsán od 13. strofy, kdy daleko od tohoto města lidé spatřili nahou ženu, která seděla na stromě a modlila se. Žena musela odolávat prudkým nárazům vody, přesto však zůstala naživu. Když se o tom dozvěděli další lidé, chtěli zjistit, jak je možné, že přežila. Odpověď je popsána na 16. a 17. strofě:

16. Předě všemi k nim pravila, že o ničem nevěděla, jakoby na lůžku spala, modlitbu v rukou držela.

17. Kterou od své maličkosti se svou matkou s pobožností každý den se modlívala, Marii Pannu vzývala.

Příběh o zachráněné ženě není jediným zázrakem, který se v písni objevil. Ten další je o mládenci, který plul na posteli po vodě z Johanstovnu do Bolívaru a prosil ostatní o záchranu. Lidé stojící na mostě nezháleli a spustili mu provaz, kterého se chytil a tím byl zachráněn. Po tomto příběhu autor uvádí celkový počet usmrcených na 77 tisíc.

Modlitba, kterou se zachráněná žena na stromě modlila, se stala v Americe velmi žádanou. I v novinách byla otištěna, aby ji lidé měli na památku. Lidé si uvědomili, že povodeň byla trestem za všechno zlé, co provedli, stejně tak jako tomu bylo u potopy světa ve Starém zákoně. V návaznosti na to autor žádá posluchače, aby byli trpělíví a pokud se chtějí dostat do nebe, měli by „snášet kříž s Kristem Pánem“.

Neštěstí předcházelo Boží znamení, tentokrát v podobě tří křížů v podobě duhy. Duchovní ráz je umocněn příběhem o zázračné ženě, kterou zachránila modlitba k Panně Marii. Mariánský kult a celkově křesťanský motiv je s písni blízce spjat.

3.3.10. Voda, která zbořila Karlův most

*Nová píseň Zbořený Karlův most*⁷⁵

Sepsal Adolf Freund z Libšic

Kramářská píseň má rozsah 8 strof po 8 verších, přičemž druhé čtyřverší je refrén opakující se v každé strofě, z kterého je cítit bolest nad další zdevastovanou stavbou, která je považována za chloubu národa:

Ref.: Pláče vlast a žalně kvílí
národ český chlouby prost –
ve strašlivě krátké chvíli
zbořen slavný Karlův most.

V úvodní strofě je hlavní město naší země vyjádřeno personifikací, jako „Zlatá Praha nad Vltavou ve smutek se odívá“. Smutek a žal je vidět na každé tváři. Ve druhé strofě autor vyzývá osoby, které nazývá pomocí metonymie „oko usazené“, aby se podívalo, co to voda odnáší za významnou stavbu. Jednalo se o Karlův most, který je také chloubou vlasti podobně jako Národní divadlo. Ten byl vybudován v „zlaté době české vlasti“, aby ukazoval lásku k národu. V 5. strofě autor hovoří ke Karlu IV., který nechal most vybudovat:

5. Karle, Karle, otče vlasti,
ten tvůj slavný pomník pad',
který přestál řadu strastí
jako hrdý skalní hrad!
Pláče vlast a žalně kvílí atd.

V následující strofě autor užívá rýmované přirovnání Karlova mostu k českému skvostu, jehož sláva mizí. K tomu je doloženo rčení „rozmarinka víc nevzroste, byť slzami zaléval“. Poslední dvě strofy v nás probouzí naději, že všechno zlé se v dobré obrátí a Karlův most bude stát ještě dlouhá léta. Autor píseň končí slovy:

8. V celé vlasti se ozvěnou
jásot bude rozléhat,
nad Vltavou stříbropěnnou
most až bude panovat.

⁷⁵ SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni*, s. 307-308.

Ze všech mnou zkoumaných písních se jedná o jedinou, která má opakující se refrén. Celková píseň má vlastenecký ráz, protože stejně jako Národní divadlo je Karlův most pro český národ významnou stavbou. Je zmíněn i otec vlasti Karel IV. Autor k popisu písně užil emotivní prostředky. Náboženský motiv je zcela potlačen a v písni chybí jakýkoliv odkaz na Boha.

3.3.11. Povodeň v Táborském kraji

*Nová píseň o hrozných povodních katastrofách na Voticku, Benešovsku a Vlašimsku I.P. 1906.*⁷⁶

Úvodní strofa, kromě incipitu „poslyšte vlastenci truchlivé zpívání“, obsahuje informace o dataci a lokaci, které jsou dále rozvedeny ve 2. a 3. strofě. 7. června na Benešovsku a Vlašimsku začala po horkém letním dnu rádit bouře. Zasažena byla města Jankov, Popovice, Postupice, Městečko a Bílkovice. K vyjádření síly bouře autor užívá epitet, která činí děj dramatictější, srovnatelné v 5. a 6. strofě:

5. Strašná tato bouře – řádila velice – tak že obyvatelé – pohromou stížení – vodou vytopeni byli.

6. Ohromné proudy vod – činily velkých škod – úžasnou rychlostí – s ohromnou prudkostí – zatarasen domů vchod.

Autor sice popisuje, ve kterých městech a vesnicích povodeň běsnila a také co všechno potopila, nejvíce se však zaměřuje na mlýny, které byly zničeny. Konkrétně popisuje Paurův mlýn, Váňův mlýn, Plešákův mlýn, Goldův mlýn a Slovenský mlýn. Velikost neštěstí je popsána expresivně, které jsou navíc užity anaforicky:

11. Přenešťastný Paurův mlýn – hrozně zničený – mlejnice, stodola a chlív – dvacet kusů dobytka – ve vodě pohřbeno.

⁷⁶ Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

14. A přenešťastný Váňův mlýn – docela zničený – matička a tři děti ve vodě pohřbeni
– a přenešťastný mlynář – našel záchranu na půdě hambalku.

15. Přenešťastný Plešákův mlýn – mnoho spustošený – pole a luka – na dobro zničena –
kamením a pískem zanešena.

16. Přenešťastný Goldův mlýn – utrpěl velice – též i Bílkovice – poškozeny velmi
velice – pole a luka zaplavena nejvíce.

17. Přenešťastný Slovenský mlýn – poškozený mnoho – utopil se mu kůň – zbořil se
most veliký – podemleta silnice nejvíce.

Strofa č. 18 a 19 se věnuje mlynářům Krupičkovi a Pěnkavovi, kterým voda také odnesla majetek:

18. Přenešťastný mlynář Pěnkava – celý zoufalý – kouká a vidí – jak voda odnáší dříví
od pily – a vidí, jak plovou nábytek a peřiny.

19. Ubohý mlynář Krupička – v loni vyhořel – a letos vodou je poškozen – pole, obilí a
luka – nadobro zničena.

Závěr popisu příběhu je ve 20. strofě, kde autor říká, že se rozvodněná řeka vlila do Sázavy a tím skončilo toto neštěstí. V následující strofě autor mluví k publiku, které by mělo zapojit představivost a uvědomit si, jaká zkouška a především utrpení to musí být pro člověka, kterého během chvilky zasáhne taková pohroma.

V závěrečných dvou strofách radí posluchačům, aby prosili Pána Boha a Pannu Marii o ochranu před přírodními katastrofami. Pokud tak učiní, tak jejich prosby budou vyslyšeny a budou pod jejich ochranou.

Autor v této písni dává velký prostor informacím o zničených mlýnech a celkovému popisu škod. Autor k popisu užil expresiva i anaforu. Emocionální složka je oproti té informativní upozaděna. V závěru písně nechybí morální didaxe.

Závěr

Cílem práce bylo představit téma přírodních katastrof zpracovaných v kramářských písních. Stěžejní část práce obsahující analyzované písně je rozdělena do tří částí: požáry, zemětřesení a povodně.

Stejně jako u ostatních kramářských písní, popisy přírodních katastrof nejsou určeny k tomu, aby byly pouze zdrojem informací, ale měly by také přilákat pozornost publika, čehož dosahovaly expresivními a ustálenými obrazy, také senzačností a hyperbolizací. Název písně je často formou anotace, která prozrazuje posluchačům kromě datace a lokace události někdy i obsah.

Kompozice je u všech písní velmi podobná. Nejprve autor osloví publikum, nejčastěji již v úvodní strofě, poté je upřesněna datace a lokace události, po kterých začíná samotný popis katastrofy. Příchodu katastrofy v některých textech předchází zázrak na obloze, který byl seslán Bohem, aby lid varoval před něčím zlým. Nejčastěji byla na obloze spatřena kometa, dále také ohnivé proudy či meče nebo umrlčí hlavy. V mnou zkoumaných textech se Boží znamení na obloze objevují pouze v 1 kramářské písni o požáru, ve 2 písních o zemětřeseních (v nich se objevuje dokonce více znamení) a v 1 písni o povodni.

Informace o katastrofách jsou popsány rozvlekle, detailně a konkrétně. Často autoři sdělovali přesný počet mrtvých, zničených staveb, ulic apod. Tyto informace nemusely být pravdivé, ale právě díky nim texty působily věrohodně. Po ukončení popisu události je téměř ve všech písních závěrečné moralizování, po kterých se někdy objevuje modlitební formule.

Základním tématem je vždy zpravodajsko-historická kramářská píseň o přírodních katastrofách. Toto téma je však blízce spjato s tématem náboženským, které bylo spatřeno ve všech zkoumaných písních (vyjma písně *Nová píseň Zbořený Karlův most*). Společným znakem písní je výklad přírodní katastrofy jako Boží trest za lidské hříchy. Vyprávěním strašlivých příběhů o těchto pohromách autor vede posluchače k tomu, aby zlepšili své životy a naplnili je úctou k Bohu. Autoři písní také často připomínají, že modlitby k Bohu mohou lid ochránit před další přírodní katastrofou. V několika textech autor odkazuje i na moc Panny Marie nebo Nejsvětější Trojice, ke kterým je třeba také učinit pokání, neboť i ony jsou schopni odvrátit zlo. V tomto směru

je ojedinělá píseň o zemětřesení v dolech na Slovensku, kde se havíři modlí k Panně Marii i ke svaté Barborce, která je jejich patronkou. Tato nábožensko-morální funkce má vést k duchovní a morální sebereflexi. V některých písních se objevuje i odkaz na Bibli. Jedná se především o zmínku měst Sodomy a Gomory nebo také o přirovnání povodně k povodni světa. Několikrát se objevil i motiv plujícího dítěte v kolébce na vodě, který může být odkazem na biblický příběh o Mojžíšovi. Autoři často k popisu událostí připojují příběh o zázračné záchraně života.

Patrná je v písních i složka ideologická, prostřednictvím které autor ukazuje, že šlechta či císař pomáhají tam, kde je to třeba. Píseň o zbořeném Karlovu mostu a píseň o požáru v Národním divadle se nesou v duchu vlasteneckém, jelikož přírodní živly postihly stavby, které byly pro národ důležité. Tyto písně jsou naplněny nejen smutkem, ale i nadějí.

Zkoumané texty mají několik společných uměleckých prostředků. Recipienti jsou často osloveni jako „rozmilí křesťané“, „věrní praví křesťané“ nebo „milí vlastenci“. Událost, o níž autoři vyprávějí, je většinou popsána jako „žalostná“, „smutná“, „hrozná“ nebo „strašlivá“. V písních se také často vyskytuje obvyklá náboženská formulace „pro pět ran Ježíše Krista“. K vyjádření neštěstí autoři používají expresivní výrazy, které se objevují ve většině písní, například „s velkou hrůzou se pozastavte“, „v přehlubokém soužení“, „přeradostně spěchal“ apod. Ojedinělý je příklad anafory, a to v poslední písni o povodni, kde autor 5x užil expresivum „přenešťastný mlýn“.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*. Praha: Mladá fronta, 1983.

BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň: příspěvek k poetice pololidové poezie*. 1.vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1970.

SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991.

VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písně kramářské*. Praha: Svoboda, 1949.

Internetové zdroje:

Špalíček-Digitální knihovna kramářských tisků. Copyright © 2015, Národní muzeum. [online]. 24.11.2015 [cit. 2015-11-24]. Dostupné z: <http://www.spalicek.net/apps/index.php#search>

Sekundární literatura

BENEŠ, Bohuslav. *Poslyšte písničku hezkou*. Praha: Mladá fronta, 1983.

BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň: příspěvek k poetice pololidové poezie*. 1.vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1970.

BYDŽOVSKÁ, Iva. Popis katastrofy v kramářských tiscích. In *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010: sborník z 19. odborné konference, Olomouc, 20.-21. října 2010*. Olomouc, 2011.

HAIŠ, František. *Vzpomínky pražského písničkáře*. Praha: Odeon, 1985.

HRZALOVÁ, Hana. Kramářská píseň v letech 1848 – 1849. In: *Václavkova Olomouc 1961*, Sborník referátu a diskusních příspěvků o kramářské písni. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

KRBEC, Miroslav. Kramářská píseň a cenzura. In: *Václavkova Olomouc 1961*, Sborník referátu a diskusních příspěvků o kramářské písni. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004.

SCHEYBAL, Josef, V. *Senzace pěti století v kramářské písni: příspěvek k dějinám lidového zpravodajského zpěvu*. Hradec Králové: Kruh, 1991.

SMETANA, Robert. K problematice jevu české písni kramářské. In: *Václavkova Olomouc 1961*, Sborník referátu a diskusních příspěvků o kramářské písni. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961.

VÁCLAVEK, Bedřich a Robert SMETANA. *České písni kramářské*. Praha: Svoboda, 1949.

VOIT, Petr. Kramářská píseň. In: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. století a počátkem 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006.